

ΓΙΩΡΓΟΣ Δ. ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΣ - ΤΟΜΕΑΣ ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗΣ *Πρώιμη περίοδος*

20ός αιώνας:

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Όταν ξέσπασε ο Α΄ ΠΠ κανένα από τα κράτη που ενεπλάκησαν δεν ήταν προετοιμασμένο για την έκταση, τη διάρκεια και τις ανυπολόγιστες ανθρώπινες απώλειες που θα προκαλούσε. Ο εντεινόμενος ρυθμός των απωλειών αυτών, σε συνδυασμό με την ανυπαρξία συστήματος υποχρεωτικής στράτευσης, δημιούργησε σε ορισμένες χώρες έναν δυσεπίλυτο στρατολογικό γρίφο. Το πρόβλημα κλήθηκε να διαχειριστεί ο βραχίονας της προπαγάνδας, θέτοντας ως προτεραιότητα την προσέλευση όσο το δυνατόν περισσότερων εθελοντών. Στην προσπάθεια αυτή, οι αφίσες αποδείχθηκαν ένα εξαιρετικά αποτελεσματικό όπλο.

Η ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΦΙΣΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Ένα σιωπηλό κάλεσμα στα όπλα

Ός τα μέσα του 19ου αιώνα η αφίσα, με βασικά πλεονεκτήματα την εύκολη και οικονομική παραγωγή αλλά και τη δυνατότητα αποτελεσματικής μετάδοσης μηνυμάτων ακόμα και σε αναλφάβητο κοινό, είχε αναδειχθεί σε κυρίαρχο μέσο διαφημιστικής και προπαγανδιστικής επιρροής. Ως το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα, οι εξελίξεις στις γραφικές τέχνες προσέδωσαν στο μέσο ισχυρότατη δυναμική, ενώ οι «ανταγωνιστικοί» διάλογοι μαζικής επιρροής δεν κάλυπταν παρά ένα σχετικά μικρό ακροατήριο. Η τηλεόραση ήταν άγνωστη, το ραδιόφωνο και ο κινηματογράφος εξακολουθούσαν να έχουν πολύ περιορισμένη διάδοση ενώ ακόμα και οι εφημερίδες ή τα εικονογραφημένα περιοδικά

δεν απευθύνονταν σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Έτσι, η αφίσα συνέχισε να μονοπωλεί τις προσπάθειες των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών κέντρων να επικοινωνήσουν τα μηνυτά τους.

Στο πλαίσιο αυτό, με την έναρξη του Α΄ ΠΠ οι αφίσες ήταν φυσικό να αποτελέσουν και τον βασικό αγωγό διοχέτευσης οδηγιών, παραινήσεων και προπαγάνδας, και μάλιστα σε μια κλίμακα και με έναν τρόπο που ουδέποτε είχε επιχειρηθεί στο παρελθόν. Επρόκειτο, άλλωστε, για τον πρώτο σύγχρονο πόλεμο στην ανθρώπινη ιστορία, έναν πόλεμο στον οποίο δεν εγχεπλάκησαν μόνο οι ένοπλες δυνάμεις των εμπλεγκμένων χωρών αλλά και το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού τους, το οποίο επηρεάστηκε από τη σύγκρουση

Ένας χαμογελαστός Βρετανός στρατιώτης προσπαθεί να πείσει πως η στρατιωτική ζωή δεν είναι παρά μια ευχάριστη απόδραση από τη βαρετή καθημερινότητα.

με διάφορους τρόπους. Υπό την έννοια αυτή, ο Μεγάλος Πόλεμος επανακαθόρισε τον ρόλο της αφίσας ως ένα από τα αποδοτικότερα εργαλεία μαζικής χειραγώγησης.

Την περίοδο 1914-1918 τυπώθηκαν εκατομμύρια αφίσες αμέσου ή εμμέσου προπαγανδιστικού περιεχομένου, απευθυνόμενες κατά βάση στον άμαχο πληθυσμό. Βασική τους αποστολή ήταν η ενθέρωση, η ενίσχυση της εθνικοπατριωτικής συνείδησης, η συσπείρωση γύρω από τις ηγεσίες και τις επιλογές τους, η δαιμονοποίηση των αντιπάλων, η εντατικοποίηση της βιομηχανικής και αγροτικής παραγωγής, η εξοικονόμηση οικονομικών και άλλων πόρων κλπ. Ειδικά για τα κράτη που δεν εφάρμοζαν υποχρεωτική στράτευση, όπως η Βρετανία και οι ΗΠΑ, μια από τις βασικότερες προτεραιότητες αποτέλεσε η προσέλκυση εθελοντών για στρατιωτική υπηρεσία. Η συνθηματολογία και εν γένει η οπτική γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε από τις «στρατολογικές» αυτές αφίσες παρομοιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, αγιζώντας ενίοτε ορισμένες ευαίσθητες χορδές της ανθρώπινης ψυχολογίας.

Η PRC ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ

Μέχρι το 1914, η Βρετανία δεν διέθετε παρά έναν σχετικά περιορισμένο επαγγελματικό στρατό, καθώς η κοινή γνώμη

ήταν παραδοσιακά αντίθετη στην υποχρεωτική στράτευση. Με την έναρξη του πολέμου (4 Αυγούστου 1914) ο Βρετανικός πρωθυπουργός Χέρμπερτ Ασκούιθ όρισε ως υπουργό Πολέμου (1) έναν αναγνωρισμένο στρατάρχη, τον λόρδο Οράτιο Κίτσεναρ. Ο Κίτσεναρ ήταν ο πρώτος στρατιωτικός που αναλάμβανε τον συγκεκριμένο θώκο και ένας από τους ελάχιστους που διέβλεψε την ένταση, τη διάρκεια και κατά συνέπεια τις απώλειες που θα προκαλούσε η σύγκρουση. Συνεπώς, αντιλαμβάνονταν πως ο τακτικός στρατός δεν μπορούσε να αναλώσει τις περιορισμένες δυνάμεις του εμπλεκόμενος άμεσα σε επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας, αλλά αντιθέτως όφειλε να αποτελέσει την οργανωτική, διοικητική και εκπαιδευτική βάση πάνω στην οποία θα θεμελιωνόταν ένα νέο σύγχρονο στράτευμα στο μέγεθος του γαλλικού ή του γερμανικού. Με τον στόχο αυτό, ο Κίτσεναρ άρχισε να υλοποιεί ένα σχέδιο για τη συγκρότηση του μεγαλύτερου εθελοντικού στρατού στη βρετανική ιστορία (2).

Προκειμένου να υποστηρίξει την προσπάθεια αυτή, η βρετανική κυβέρνηση συγκρότησε την Κοινοβουλευτική Επιτροπή Στρατολόγησης (Parliamentary Recruitment Committee - PRC). Τελώντας υπό την προεδρία του ίδιου του Ασκούιθ, η 30μελής διακομματική αυτή επιτροπή επικεντρώθηκε στην ενίσχυση της εθελοντικής στράτευσης μέσω της αξιοποίησης των υφιστάμενων κομματικών προπαγανδιστικών μηχανισμών. Υπό τις οδηγίες της, ένας «στράτος» από «ακτιβιστές» επιδόθηκε σε μια πρωτόγνωρη επικοινωνιακή εκστρατεία, οργανώνοντας ομιλίες, παραστάσεις, παρελάσεις και άλλα δράματα, διανέμοντας έντυπο υλικό, δημοσιεύοντας άρθρα και καταχωρήσεις στον τύπο, διενεργώντας αφισοκολλήσεις κλπ.

Μεταξύ των ενεργειών αυτών ήταν και η επιμέλεια του σχεδιασμού και της κυκλοφορίας μιας σειράς αφισών. Τα πρώτα παραδείγματα δεν ήταν παρά απλές ανακοινώσεις (συνήθως με μονόχρωμο ή δίχρωμο κείμενο) που αρκούσαν στην παροχή βασικών οδηγιών για την κατάταξη και ενίοτε στη φιλοξενία κάποιων συνθημάτων. Γρήγορα όμως η μορφή και το περιεχόμενό τους εξελίχθηκε, προσδίδοντας μια πρωτοφανή διάσταση στην προπαγάνδα. Εχοντας συγκεντρώσει ένα επίτελο από καταξιωμένους εικαστικούς, γραφίστες, κειμενογράφους, διαφημιστές, λιθογράφους και άλλους ειδικούς και υιοθετώντας πρωτοποριακές τεχνικές θετικής - αλλά και αρνητικής - προπαγάνδας, η PRC απευθύνονταν στον μέσο Βρετανό προσελκύοντας ή πειθαναγκά-

ζώντας τον να καταταγεί. Πράγματι, ο διεισδυτικός τρόπος με τον οποίο πολλές από τις αφίσες αυτές έδχαν τον βρετανικό καθωστρεπισμό ήταν ριζοσπαστικός για την εποχή. Η προσεκτική επιλογή των θεμάτων και η άρτια απόδοσή τους, η αριστοτεχνική σύνθεση εικονικών και λεκτικών μηνυμάτων, οι μελετημένες χρωματικές και σχηματικές αποδόσεις, όλα είχαν επιλεγεί και συνδυαστεί με στόχο τον βαθύ συναισθηματικό επηρεασμό του θεατή και τη σχεδόν «ανακλαστική» πρόκληση της επιθυμητής αντίδρασης, δηλαδή την προσέλευση στο πλησιέστερο στρατολογικό γραφείο.

Κατά τους πρώτους μήνες του πολέμου, οι αφίσες της PRC προσπάθησαν να προβάλουν τη στρατιωτική θητεία ως μια ευχάριστη απόδραση από την καταθλιπτική καθημερινότητα των βρετανικών πόλεων. Ήταν ακόμα η εποχή που όλοι πίστευαν πως μεχρι τα Χριστούγεννα οι στρατιώτες θα επέστρεφαν στα σπίτια τους φορτωμένοι με παράσημα και εμπειρίες. Στις αφίσες αυτές πρωταγωνιστούσαν συνήθως καλοντυμένοι και χαμογελαστοί ένστολοι, «ετυχιασμένοι και ικανοποιημένοι» από τη νέα τους ζωή, σε αντιπαράθεση με τον θεατή, ο οποίος καλείτο να αναρωτηθεί για τη δική του. Αντίθετα με τους γάλλους, οι Βρετανοί εικονογράφοι σπάνια αποτύπωναν εικόνες πεδίων μάχης και ηρωικών αλλά ταλαιπωρημένων στρατιωτών, αποφεύγοντας έτσι οποιουδήποτε είδους συνειρμό με τους κινδύνους και τις κακουχίες που συνεπαγόταν η μάχη υπεράσφα.

Οι εικόνες που εμφάνιζαν τη στρατιωτική ζωή ως ευχάριστο «περίπατο» θρίσκονταν σε απόλυτη σύμφωνια με το γενικότερο κύμα πατριωτικού ενθουσιασμού που επικρατούσε το δεύτερο εξάμηνο του 1914, παρασύροντας εκατοντάδες χιλιάδες νεαρούς εθελοντές. Μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρίου, στα στρατολογικά γραφεία είχαν προσέλθει 750.000 άνδρες, ενώ τον Ιανουάριο του 1915 ο αριθμός τους έφθασε το ένα εκατομμύριο. Ασφαλώς, η μαζικότητα αυτή δεν οφείλεται αποκλειστικά στο πατριωτικό πνεύμα. Καθοριστικό ρόλο έπαιξαν και οι ισχυρές κοινωνικές και οικονομικές πιέσεις που αντιπροσώπωναν ευρύτατα στρώματα της βρετανικής κοινωνίας. Οι παραγωγούλες στις παρυφές των βιομηχανικών κέντρων ασφικτούσαν από τη συγκέντρωση χιλιάδων εξαθλωμένων ανειδίκευτων εργατών. Για τους ανθρώπους αυτούς, η κατάταξη δεν αντιπροσώπευε απλά μια επαγγελματική διεύοδο, αλλά και την άμεση αναβάθμιση των τραγικών συνθηκών καθημερινής διαβίωσής τους. Δυστυ-

χώς, πολλοί από τους άνδρες αυτούς δεν πρόλαβαν να χαρούν επί μακρόν τη θελίωση της ζωής τους.

Προφανώς, κεντρικό άξονα της προπαγανδιστικής ρητορικής αποτέλεσε η καλλιέργεια της φιλοπατρίας και της αίσθησης του καθήκοντος. Οι επικλήσεις γίνονταν στο όνομα «του Βασιλιά και της Πατρίδας» (King and Country) ή ακόμα και της σημαίας, η εικόνα της οποίας κυριάρχησε αποδεικνύοντας τη διαχρονικότητά της ως εθνικό σύμβολο με ισχυρή συναισθηματική φόρτιση. Όταν η παρουσία της δεν ήταν εφικτή, την αναπλήρωναν τα εθνικά χρώματα (κόκκινο, λευκό και μπλε). Σταδιακά άρχισαν επίσης να χρησιμοποιούνται μηνύματα άμεσου προσωπικού χαρακτήρα και όρους όπως «χρέος» και «υποχρέωση» τα οποία συνδυάζονταν με όλο και πιο έντονα εικόνες.

Ένα από τα διαχρονικότερα παραδείγματα της συγκεκριμένης προσέγγισης αποτελεί η πασίγνωστη αφίσα με τη μορφή του ίδιου του Κίτσεναρ, ο οποίος με βλοσυρό ύφος και τον δείκτη προτεταμένο απευθύνεται προς τον θεατή. Η εικόνα σχεδιάστηκε από τον Άλφρεντ Λητ και δημοσιεύθηκε αρχικά τον Σεπτέμβριο του 1914 στο εβδομαδιαίο του εβδομαδιαίου περιοδικού «Γνώμη του Λονδίνου» («London Opinion»). Η ρεαλιστική απόδοση της αυστηρής φυσιογνωμίας του Κίτσεναρ, ενός προσώπου με αδιαμφισβήτητο κύρος, και η καθηλωτική αμεσότητα με την οποία φέρνει προ των ευθυνών του τον μεμονωμένο θεατή, προκάλεσε τέτοια αίσθηση, ώστε όχι μόνο ανατυπώθηκε ως αφίσα δεκάδες φορές (με διάφορες συνοδευτικές λεζάντες) αλλά αναδείχθηκε επίσης σε μία από τις πλέον συμβολικές εικόνες του πολέμου.

Η απήχηση της εικόνας ήταν τέτοια ώστε τις επόμενες δεκαετίες αποτέλεσε αντικείμενο αναρίθμητων μιμήσεων. Μια από τις γνωστότερες αντιγραφές είναι αυτή με τον θείο Σαμ και την επίκληση «Σε θέλω για τον Στρατό των ΗΠΑ». Έχοντας αρχικά κυκλοφορήσει ως εξώφυλλο του τεύχους της 6ης Ιουλίου 1916 του αμερικανικού περιοδικού «Εβδομαδιαίο του Λέσλυ» («Leslie's Weekly»), που εξέδιδε ο εκδότης και εικονογράφος Φρανκ Λέσλυ, το πορτρέτο αυτό του αμερικανικού πατριωτισμού φιλοτεχνήθηκε από τον Τζέιμς Μοντγκόμερι Φλαγκ ανατυπώθηκε ως αφίσα σε περίπου τέσσερα εκατομμύρια αντίτυπα μεταξύ 1917 και 1918! Όπως και η αφίσα με τον Κίτσεναρ, η εικόνα αναπαράχθηκε εκατοντάδες φορές τις επόμενες δεκαετίες.

Το έργο του Φλαγκ με τίτλο «Σε θέλω για τον Στρατό των ΗΠΑ» αποτελεί πιθανότατα τη γνωστότερη στρατολογική αφίσα παγκοσμίως. Αξίζει να σημειωθεί πως προσπαθώντας να αποφεύγει τα ξεθωιά που συνεπαγόταν η αμοιβή ενός μοντέλου, ο καλλιτέχνης χρησιμοποίησε την ίδια του τη μορφή για να απεικονίσει τον θείο Σαμ!

Πολλοί, ωστόσο, παρέμεναν ασυγκίνητοι από τα συναδελφικά χαμόγελα και τις αστραφτερές στολές, και δεν διέθεταν ιδιαίτερη πατριωτική ευθεία, ιδιαίτερα από τη στιγμή που ο απόηχος από τον τρόμο και τη φρίκη των χαρακωμάτων είχε αρχίσει να επιστρέφει στη Βρετανία μαζί με τους τραυματίες και τους ακρωτηριασμένους. Σύμφωνα με τις χειρότερες προβλέψεις του βρετανικού επιτελείου, οι 85.000 άνδρες της Βρετανικής Εκστρατευτικής Δύναμης (British Expeditionary Force - BEF) που μετέβησαν στη Γαλλία στις αρχές Αυγούστου θα έχαναν το 40% της δύναμής τους κατά το πρώτο εξάμηνο της σύγκρουσης.

Στην πραγματικότητα, μόνο κατά τους τρεις πρώτους μήνες, οι απώλειες έφταναν τους 90.000 άνδρες, για να αγγίξουν ως τα μέσα του 1915 (πριν τις μεγάλες επιχειρήσεις του φθινοπώρου) τον εφιαλτικό αριθμό των 375.000! Με τις αρχικές προσδοκίες για τη διάρκεια του πολέμου να έχουν διαψευσθεί παταγωδώς, ο ρυθμός προσέλευσης νέων εθελοντών άρχισε να φθίνει με ρυθμούς γεωμετρικής προόδου. Αλλά και από όσους περνούσαν τελικά τις πύλες των στρατολογικών γραφείων, ένα σημαντικότατο ποσοστό απορριπτόταν κατά τους ιατρικούς ελέγχους. Την ίδια στιγμή, οι διοικητές του BEF πύκνωναν τις αγωνιώδεις

εκκλήσεις τους για ολοένα και περισσότερες ενσχίσεις.

Υπό την πίεση αυτή, ήδη από την άνοιξη του 1915 είχε αρχίσει να συζητείται το ενδεχόμενο επιβολής υποχρεωτικής στράτευσης, αν και μπροστά στις θυελλώδεις αντιδράσεις που αναμενόταν να προκαλέσει, η λήψη του μέτρου αναβλήθηκε προσωρινά. Αποφασίστηκε όμως ως πρώτο βήμα, στις 15 Ιουλίου 1915, η δημιουργία ενός εθνικού μητρώου στο οποίο κληθήκαν να καταγραφούν όλοι οι αρρένες 15-65 ετών. Τα αποτελέσματα της απογραφής εμφανίζονταν τον συνολικό αριθμό των στρατευσίμων να ανέρχεται σε 5,5 εκατομμύρια, με άλλους 500.000 να εισέρχονται ετησίως στη συγκεκριμένη ηλικιακή ζώνη. Ωστόσο, πριν ληφθεί οποιοδήποτε μέτρο, αποφασίστηκε η προπαγανδιστική στοχοποίηση του συγκεκριμένου κοινού με μια ένταση που θα κλιμακωνόταν όσο ποτέ άλλοτε.

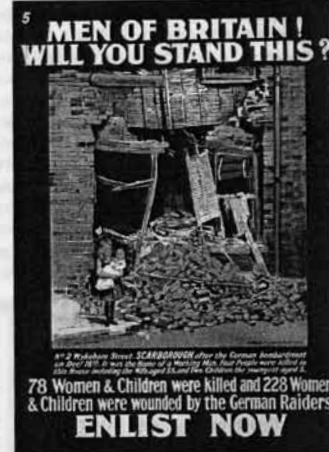
Για την κλιμάκωση αυτή, οι αφίσες της PRC υιοθέτησαν πιο διεισδυτικές μεθόδους. Προφανώς η παρουσίαση της θητείας ως ψυχαγωγικής απόδρασης δεν προκαλούσε πλέον παρά μόνο ειρωνικά χαμόγελα, ενώ και η απήχηση της δόξης του βασιλιά και της πατρίδας - χωρίς να εγκαταλείπεται - είχε και αυτή μειωθεί σημαντικά. Έτσι, οι σχεδιαστές επικεντρώθηκαν σε νέες τακτικές, επιδιώκοντας τη βίαιη ψυχολογική πρόκληση του ακροατηρίου μέσω της πρόκλησης συναισθημάτων ντροπής, αυτοκριτικής, αγανάκτησης, οργής κλπ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η 125η αφίσα της PRC με πρωταγωνίστη τον Τζων Μπούλ, τον Βρετανό «ομολόγο» του θείου Σαμ. Με τον δείκτη προτεταμένο όπως ο Κίτσεναρ, ο

μεσόκοπος Μπούλ καταδεικνύει την απουσία του θεατή από τη γραμμή του καθηκοντος, υπαινισσόμενος πως ακόμα και εκεί-

νος, παρά την προχωρημένη ηλικία του, είναι παρών στον κοινό αγώνα.

Σε άλλες περιπτώσεις, τα αισθήματα ενοχής ανασύρονται μέσα από την προβολή των γερμανικών ακροτήτων (πραγματικών ή φημιολογούμενων) έναντι των ανυπεράσπιστων αμάχων. Αντλώντας τη θεματολογία τους από τα θύματα της γερμανικής εισβολής στο ουδέτερο Βέλγιο, τον βομβαρδισμό των βρετανικών παραλιακών πόλεων Σκάρμποροου, Γουίττυ και Χάρτλεπουλ στις 16 Δεκεμβρίου 1914 (3), τη βύθιση του επιβατικού πλοίου «Lusitania» (4) ή τη σύλληψη κάποιων Βρετανών ψαράδων στη Βόρεια θάλασσα, η συγκεκριμένη ρητορική αποσκοπούσε στην αναμόχλευση αισθημάτων αγανάκτησης, και προέβαλλε ως επιτακτική την ανάγκη αποκατάστασης των εικονιζόμενων αδικιών και τιμωρίας των υπευθύνων. Οι Γερμανοί, όντας επικεφαλής των Κεντρικών Δυνάμεων, αποτέλεσαν τον αποκλειστικό στόχο της προπαγανδίας των κρατών της Αντάντ. Ωστόσο, αντίθετα με τους Αμερικανούς που κατέφευγαν στην εικονογραφική δαιμονοποίηση τους με έναν μάλλον χονδροειδή τρόπο, η PRC εντύπωσε στο δράμα των αμάχων, επιδιώκοντας περισσότερο τη συγκίνηση του κοινού και λιγότερο τον αφηνιασμό του με σοκαριστικές εικόνες. Ταυτόχρονα, σε μια δεύτερη ανάγνωση, οι αφίσες υπαινισσόταν πως, αν ο θεατής δεν έκανε κάτι για να τις σταματήσει, οι γερμανικές επιθέσεις απλώς θα επαναλαμβανόνταν. Και την επόμενη φορά στόχο μπορεί να αποτελούσε ο ίδιος, η οικογένειά ή το σπίτι του, το οποίο κινδύνευε να σωριαστεί σε

(1) Η πασίγνωστη εικονογράφηση του Λητ ανατυπώθηκε δεκάδες φορές με διάφορες συνοδευτικές λεζάντες.
(2) Έργο του Τζούλιους Ενγκελχαρντ με τίτλο «Πρέπει να ενταχθείς στη Ράιχσβεερ», που κυκλοφόρησε το 1919 για την επάνδρωση της νεοδραστηρίας Reichswehr, του στρατιωτικού σώματος που κατά την περίοδο 1919-1935, αποτέλεσε τον πρόγονο της Wehrmacht.
(3) Αφίσα των Μπολσεβίκων από την εποχή του Ρωσικού Εμφυλίου (1920) με τίτλο «Κατατάχθηκες εθελοντής;», του Ντμίτρι Μούρ.
(4) «Γιατί δεν είσαι στον Στρατό;» ρωτά η μορφή στην αφίσα των Λευκών ανταναστατών.
(5) Δύο ορφανά έξω από το κατεστραμμένο σπίτι τους μετά τον βομβαρδισμό του Σκάρμποροου. Με προπαγανδιστικούς όρους, η εικόνα αναμφίβολα προκαλεί έντονα συναισθήματα συγκίνησης, αγανάκτησης, αλλά και φόβου.

ερείπια όπως ακριβώς τα σπίτια που εικονίζονταν στις αφίσες. Έτσι, παρότι σε πρώτο επίπεδο η συγκεκριμένη προπαγάνδα αναφερόταν στην ανάγκη προστασίας των αμάχων, στόχευε επίσης στην καλλιέργεια του φόβου, του ισχυρότερου ελατηρίου στην ανθρώπινη ψυχολογία.

Το κλασικότερο παράδειγμα αφίσας αρνητικής προπαγάνδας της PRC, λόγω των εξαιρετικά ισχυρών ενοχικών συναισθημάτων που προκαλεί, είναι το έργο του Σαβίλ Λούμμελ με τίτλο «Μπαμπά τι έκανες ΕΖΥ στον Μεγάλο Πόλεμο;». Πρόκειται για μια φαινομενικά απλή, αλλά ταυτόχρονα εξαιρετικά «δυνατή» εικονογραφική αφήγηση μέσω της οποίας ο Λούμμελ απευθύνεται σε όσους επέμεναν να απολαμβάνουν την ασφάλεια που τους εξασφάλιζε η θυσία των συμπατριωτών τους, υπογραμμίζοντας τις απώτερες

συνέπειες της επιλογής τους. Η σκηνή διαδραματίζεται στη μεταπολεμική Βρετανία, με κεντρικό πρόσωπο έναν τυπικό μεσήλικα που απολαμβάνει τη συντροφιά των δύο ανήλικων παιδιών του. Η οικογενειακή θalπυρή διαλύεται όταν ο πρωταγωνιστής ερωτάται από τη μικρή του κόρη, η οποία διαβάζει ένα ιστορικό βιβλίο, για τη συμμετοχή του στον πόλεμο: ο ψυχολογικός και συναισθηματικός εκβιασμός που επιχειρείται είναι έκδηλος. Ο φυγόστρατος κάποια στιγμή θα χρειαστεί να εξηγήσει στα παιδιά του γιατί δεν έκανε τίποτα για την ελευθερία τους.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούν ορισμένες λεπτομέρειες και οι συμβολισμοί τους. Τα ενδύματα και η επίπλωση είναι τυπικά μιας μεσοαστικής οικογένειας (της βασικής «δεξαμενής» άντλησης στρατευσιμων), και όχι κάποιο ιδιαίτερα χαμηλό ή υψηλό κοινωνικό στρώμα, ώστε ο μέσος θεατής να αισθανθεί πως ενδεχομένως η εικόνα δεν τον αφορά. Η λέξη «ΕΣΥ» στη λεζάντα είναι γραμμένη με υπογραμμισμένα κεφαλαία γράμματα, καθιστώντας σαφή τον απείρραστα προσωπικό χαρακτήρα της ερώτησης, χωρίς να αφήνει κανένα περιθώριο καταφυγής σε γενικολογίες. Το ιστορικό βιβλίο υπενθυμίζει πως γεγονότα και συμπεριφορές καταγράφονται, ενώ ακόμα και ο μικρός που παίζει με στρατιωτικά διατυμπανίζει με τον δικό του σιωπηλό τρόπο την έμφυτη τάση κάθε άνδρα προς τα όπλα και τον πόλεμο. Ασφαλώς, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο αμήχανο και ενοχικό ύφος του πατέρα: ενώ το ερώτημα του κοριτσιού παραμένει αναπάντητο, το βλέμμα του πατέρα διασταυρώνεται με εκείνο του θε-

ατή, ο οποίος μπορεί να μαντέψει την απάντηση: «τίποτα». Αυτό ακριβώς το βλέμμα είναι το ισχυρότερο σημείο της αφίσας και σε αυτό εμπεριέχεται η καθηλωτική της δυναμική.

Το απόγειο των προσπαθειών συναισθηματικού εκβιασμού προσέγγισε η κατηγορία των αφισών που προσπαθούσαν να επηρεάσουν τους στρατευσιμους απευθυνόμενες όχι στους ίδιους αλλά στα πρόσωπα του προσωπικού, οικογενειακού ή κοινωνικού τους κύκλου, προκειμένου να ασκήσουν εκείνα τις πιέσεις. Η συγκεκριμένη προσέγγιση λειτουργούσε ως καταλύτης, αφενός διότι οι παραινήσεις του στενού περιγύρου κάθε προσώπου άσφαλώς έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα από την «ανώνυμη» κρατική προπαγάνδα και αφετέρου διότι ανέτρεπαν ένα από τα ισχυρότερα αντικίνητρα της κατάταξης, την ύπαρξη οικογενειακών δεσμεύσεων. Με άλλα λόγια, θα ήταν δυσκολότερο για έναν άνδρα να αποφύγει τη στράτευση με το επιχειρήμα (ή την πρόφαση) πως οφείλει να στηρίζει τους οικείους του, τη στιγμή που εκείνοι οι ίδιοι θα τον προέτρεπαν να καταταγεί.

Την «υπόγεια» αυτή προπαγάνδα σκιαγραφούν ορισμένες αφίσες των αρχών του 1915, οι οποίες καλούν τις Βρετανίδες να ωθήσουν γιους, συζύγους, αδελφούς, φίλους και γνωστούς να καταταγούν. Οι εικόνες αυτές, εκτός από την ενεργοποίηση της πατριωτικής αυταπάρνησης στις γυναίκες, προσπαθούσαν να τους μεταδώσουν και το μήνυμα ότι ο πόλεμος αφορά άμεσα και εκείνες, το σπίτι, την οικογένεια, τα αγαθά και γενικά τον τρόπο ζωής τους, τα οποία οι άνδρες έ-

πρεπε να υπερασπιστούν. Επιπροσθέτως, με έναν αδιόρατο τρόπο επιχειρούσαν ενίοτε να τους ενοσιεύουν ένα αίσθημα ντροπής για το γεγονός ότι οι ίδιοι τους άνδρες δεν έσπευδαν να τις προστατεύσουν κατατασσόμενοι στον στρατό, όπως ενδεχομένως έκαναν οι σύζυγοί/συγγενείς άλλων γυναικών.

Γνωστό παράδειγμα της εν λόγω «σχολής» είναι το έργο του Κιάλεϊ που απεικονίζει μια νεαρή μητέρα και τα δυο της παιδιά να κοιτούν από το παράθυρο ένα στρατιωτικό άγημα που αναχωρεί για το μέτωπο. Παρότι δεν καταγράφεται άμεσα ότι ο προστάτης της οικογένειας περιλαμβάνεται στο συγκεκριμένο τμήμα, ο θεατής μπορεί θάσσιμα να το υποθέσει, παρατηρώντας την ανησυχία και την αγωνία που σκιάζει το βλέμμα των μελών της οικογένειας, αλλά και μια κάποια αίσθηση υπερηφάνειας που μόλις διαφαίνεται. Την ίδια στιγμή, η στάση τους υπογραμμίζει το πόσο απροστάτευτοι νιώθουν. Η μεγαλύτερη κόρη έχει αγκαλιάσει τη μητέρα της, ενώ το μικρότερο αγόρι κρέμεται από τα ρούχα της αδελφής του. Ακόμα και σε τεχνολογικό επίπεδο, η εικόνα χαρακτηρίζεται από ένα «ρομαντικό» ύφος, δημιουργώντας την αίσθηση του «αγνού» και «ευθραύστου» που αξίζει να προστατευθεί. Παρά την ευάλωτη θέση της όμως, η σύζυγος μιλά εκ μέρους «των γυναικών της Βρετανίας» λέγοντας στον άνδρα της «πήγαινε». Στη λέξη αυτή αντανάκλαται ο ηρωικός και αξιοπρεπής χαρακτήρας της Βρετανίδας συζύγου που ιεραρχεί το καλό της πατρίδας πάνω από εκείνο της οικογένειάς της, και την οποία όλες οι άλλες πρέπει να μιμηθούν. Παρεμφερή περι-

- (1) Λέγεται πως ο «θόρυβος» που προκάλεσε η αφίσα του Λούμλεϊ ήταν τέτοιος ώστε αρχικά (το 1915) ακόμα και οι ίδιοι δεν ήθελαν να σχετίζονται με το έργο.
- (2) Αφίσα του Κιάλεϊ που κυκλοφόρησε από την PRC τον Μάιο του 1915.
- (3) Προσπαθώντας να κάμψει τα προστατευτικά ένστικτα κάθε μητέρας για το παιδί της, η εικονιζόμενη αφίσα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της «υπόγειας» προπαγάνδας.

MILITARY SERVICE ACT, 1916

Every man to whom the Act applies will on Thursday, March 2nd, be deemed to have enlisted for the period of the War unless he is exempted or exempt.

Any man who has adequate grounds for applying to a Local Tribunal for a

CERTIFICATE OF EXEMPTION UNDER THIS ACT

Must do so BEFORE THURSDAY, MARCH 2

Why wait for the Act to apply to you?

Come now and join of your own free will.

You can at once put your claim for exemption from being called up before a Local Tribunal if you wish.

ATTEST NOW

FORM 11 BY PARLIAMENTARY AND CIVIL SERVICE PRINTING WORKS, LONDON. PUBLISHED BY THE GOVERNMENT PRINTING OFFICE, 1916, P. 174/10.

Η 159η αφίσα της PRC κυκλοφόρησε μετά τη θέσπιση της υποχρεωτικής στράτευσης.

πτωση αποτελεί και η 109η αφίσα της PRC, στην οποία εμφανίζεται μια ηλικιωμένη μητέρα που συμβουλεύει τον γιο της να ξεπεράσει την αναποφασιστικότητα και να καταταγεί. Η αφίσα προσπαθεί να πείσει τις μητέρες να αντισταθούν στα προστατευτικά τους ένστικτα και να ενθαρρύνουν τους γιους τους «να πράξουν το καθήκον τους».

Ασφαλώς δεν έλειψαν και οι πιο άκομφοι χειρισμοί προκειμένου να θίγει ο ανδρισμός όσων δεν είχαν καταταγεί. Μια τέτοια αφίσα κυκλοφόρησε για λογαριασμό του Βρετανικού Στρατού στην Ιρλανδία (που αποτελούσε τμήμα του Ηνωμένου Βασιλείου) με πρωταγωνίστρια μια νεαρή Ιρλανδή που καταδεικνύει σε έναν συμπατριώτη της το φλεγόμενο Βέλγιο και μαζί με αυτό το καθήκον του να προ-

στατεύσει τις γειτονικές χώρες. Ταυτόχρονα, η γυναίκα δείχνει και προς μια οικογένεια Βέλγων προσφύγων, που θρηνούν παρακοιλιότητα και φλεγόμενη χώρα τους. Πρόκειται για έναν ακόμα υπαινιγμό σχετικά με τη μοίρα που ανέμενε και την Ιρλανδία αν δεν ηττούντο οι Γερμανοί. Ο άνδρας δεν φαίνεται να αντιδρά στις παραινήσεις. Έχει τα χέρια του στις τσέπες σε μια τυπική χαρακτηριστική στάση αναβλητικότητας και αδιαφορίας (όπως και ο νεαρός Βρετανός του προηγούμενου παραδείγματος), αντίθετα με τη γυναίκα που κρατά ήδη ένα τυφέκιο, απειλώντας να αναλάβει πρωτοβουλία. Καθώς ήταν ακόμα η εποχή που κεντρική αποστολή των γυναικών ήταν το νοικοκυριό και η ανατροφή των παιδιών, η απειλή της λειτουργεί απαξιωτικά για τη στάση

του άνδρα. Είναι επίσης χαρακτηριστικό πως η αφίσα δεν καλεί τον θεατή στο όνομα «του Βασιλέα και της Πατρίδας», αφού κάτι τέτοιο, προφανώς, δεν θα είχε ιδιαίτερη απήχηση στους Ιρλανδούς. Αυτή τη φορά η επίκληση γίνεται «για τη δόξα της Ιρλανδίας».

Τόσο λόγω της οργανιστικής προπαγάνδας όσο και ποικίλων άλλων παραγόντων, μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρίου του 1915 είχαν καταταγεί περί τα 2,25 εκατομμύρια άνδρες. Μετά όμως και την ολοκλήρωση της βρετανικής απαγκίστρωσης από την αδιέξοδη και πολύνεκρη εκστρατεία στην Καλιποπλη (αρχές του 1916), η προσέλευση περιορίστηκε στους 70.000 άνδρες τον μήνα. Έτσι, χωρίς καμία ένδειξη πως ο πόλεμος επρόκειτο σύντομα να τερματιστεί και με τον Γαλλικό Στρατό να αδυνατεί να συγκρατήσει τη γερμανική πίεση, η βρετανική κυβέρνηση δεν είχε πλέον εναλλακτική επιλογή από την επιβολή υποχρεωτικής στράτευσης. Παρά το πολιτικό κόστος, ο σχετικός νόμος υπερψηφίστηκε τον Ιανουάριο του 1916 και εφαρμόστηκε πλήρως από τις 2 Μαρτίου του ίδιου έτους. Στα όπλα κλήθηκαν όλοι οι άνδρες ηλικίας 18-41 ετών, με εξαίρεση όσους ήταν παντρεμένοι (5) ή χήροι με τέκνα, τους ναυτικούς, τους κληρικούς, τους εργαζόμενους σε επαγγέλματα που κρίθηκαν ως εθνικής σημασίας (π.χ. στην πολεμική βιομηχανία), αλλά και τον πληθυσμό της Ιρλανδίας (6).

Στο 17μηνο που μεσολάβησε από την έναρξη του πολέμου μέχρι την ψήφιση του υποχρεωτικού μέτρου, η PRC είχε κυκλοφορήσει 164 αφίσες, οι οποίες θα έφθαναν τις 200 περίπου μέχρι το τέλος του. Τα έργα αυτά αναπαράχθηκαν σε 54 εκατομμύρια αντίτυπα, στα οποία θα πρέπει να προστεθούν οι δεκάδες εκατομμύρια αφίσων που τυπώθηκαν από άλλους ιδιωτικούς ή κρατικούς φορείς. Από τον αριθμό αυτόν και μόνο, γίνεται αντιληπτό το εύρος της προπαγανδιστικής παλινδρομίας που πλημμύρισε τη χώρα. Ωστόσο, η σαρωτική διασπορά των αφισών αυτών που είχαν κυριολεκτικά κατακλύσει κάθε ελεύθερο χώρο των βρετανικών πόλεων, όσο και ο εξοφθαλμα συγνός τρόπος με τον οποίο προσπαθούσαν να επιβάλουν εκβιαστικά διλήμματα, δεν άργησε να τις καταστήσει αντικείμενο κριτικής. Όσο, μάλιστα, τα μηνύματα γίνονταν πιο επιθετικά, τόσο κλιμακώνονταν και η αντίδραση του κοινού, το οποίο από τον Οκτώβριο του 1915 είχε πλέον αρχίσει να αμφισβητεί την πολιτική ορθότητα του μέσου. Σε κάθε περίπτωση, ακόμα και μετά την εισαγωγή της υποχρεωτικής στράτευσης, η PRC κυκλοφόρησε κάποιες αφίσες, οι ο-

ποιες θέβαια είχαν πλέον ως στόχο να εννημερώσουν για τον νέο νόμο και να δώσουν οδηγίες για την κατάσταση.

Παρά τη θέσπιση του υποχρεωτικού συστήματος στρατεύσεως, οι ρυθμοί κατάταξης δεν αυξήθηκαν ιδιαίτερα, όντας αντιστρόφως ανάλογοι των απωλειών. Βασική αιτία της εξέλιξης αυτής παρέμεινε η κακή φυσική κατάσταση πολλών από τους προσερχομένους, ακόμα και όταν οι ιατρικές απαιτήσεις άρχισαν αναγκαστικά να περιορίζονται. Ταυτόχρονα, η πολεμική βιομηχανία απορροφούσε όλο και περισσότερους άνδρες, χωρίς ασφαλώς να λείπουν και οι καταχρήσεις των απαλλακτικών διατάξεων του νόμου. Και καθώς ο πόλεμος συνέχισε να προκαλεί τη μία εκκατόμη μετά την άλλη, ο Βρετανικός Στρατός του 1918 (3,84 εκατομμύρια άνδρες) ήταν πιο ολιγάριθμος απ' ό,τι το 1917 (3,9 εκατομμύρια), με μέση ηλικία των ανδρών κάτω από τα 19 έτη. Υπό τις συνθήκες αυτές, η νέα κυβέρνηση συνασπισμού υπό τον Λόντυν Τζωρτζ υποχρεώθηκε το 1918 να αυξήσει το ηλικιακό όριο της υποχρεωτικής στρατεύσεως στα 51 έτη (!), το οποίο παρέμεινε μέχρι και τη λήξη του πολέμου.

Η ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΑ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ο Α' ΠΠ επηρέασε τις στρατολογικές εξελίξεις και σε πολλές χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας που δεν διέθεταν παρά μικρούς επαγγελματικούς στρατούς και έτσι χρειάστηκε να επιδοθούν σε εκτεταμένες επικοινωνιακές προσπάθειες προκειμένου να προσελκύσουν εθελοντές. Από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία.

Με την είσοδο της Βρετανίας στον Α' ΠΠ, ο Καναδάς (ο οποίος σύμφωνα με το σύνταγμα του υπαγόταν στο Στέμμα), βρέθηκε και αυτός επισήμως σε πόλεμο. Αρχικά, η εξέλιξη αντιμετώπιστηκε με ενθουσιασμό από την πλειοψηφία του, αγγλόφωνο κυρίως, канаδικού πληθυσμού. Ετσι, σε σύμφωνα με το γενικότερο πατριωτικό κλίμα που επικράτησε στη χώρα (και καθώς μέχρι τότε δεν υπήρχαν παρά στοιχειώδεις επαγγελματικές Ενοπλές Δυνάμεις), η κυβέρνηση του σερ Ρόμπερτ Μπόρντεν υποσχέθηκε την αποστολή ενός εθελοντικού στρατιωτικού σώματος στη Βρετανία. Πράγματι χιλιάδες εθελοντές παρουσιάστηκαν στην έδρα της νεότευκτης Καναδικής Εκστρατευτικής Δύναμης (Canadian Expeditionary

Force - CEF), στο Κεμπέκ, με το πρώτο σώμα του CEF να αποπλέει για το Λίβερπουλ στις 3 Οκτωβρίου.

Με την ως τότε προσέλευση να κρίνεται ικανοποιητική και υποτιμώντας (όπως όλοι) τη διάρκεια του πολέμου, τον Δεκέμβριο του 1914 ο Καναδός πρωθυπουργός δήλωνε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο πως στη χώρα δεν είχε και ούτε επρόκειτο ποτέ να επιβληθεί υποχρεωτική στρατεύση. Η δήλωσή του ό-

μως αυτή παρέβλεπε την υπονόμηση των συνεκτικών χαρακτηριστικών που συνηθούσαν όχι μόνο την κυβέρνηση αλλά και γενικότερα την καναδική κοινωνία, τα οποία απειλούντο από τις ιστορικές, γλωσσικές, πολιτιστικές -και τελικά πολιτικές- έριδες μεταξύ της αγγλόφωνης πλειοψηφίας και της γαλλόφωνης μειοψηφίας. Οι φυγόκεντρες αυτές τάσεις αντικατοπτρίστηκαν και στη σύνθεση των μονάδων του CEF. Περισσότεροι

New names in Canadian history.
More are coming -
Will you be there?
ENLIST!
Make us as proud of you
as we are of him!

Εργο του Σ. Τζ. Πάτερσον που απευθύνεται στους αγγλόφωνους Καναδούς καλώντας τους να προσθέσουν νέες νίκες στην καναδική ιστορία.

ULSTER
CONNAUGHT
LEINSTER
MUNSTER
ALL IN ONE
WITH THE
IRISH CANADIAN RANGERS
199TH OVERSEAS BATTALION
91 STANLEY STREET MONTREAL
L.-Col. H. J. THURLEY, O.C.

από το 60% των ανδρών του CEF είχαν γεννηθεί στις Βρετανικές νήσους, μεταναστεύοντας στον Καναδά την 15ετία που προηγήθηκε του πολέμου. Ως εκ τούτου, η πίστη τους στον «Βασιλιά και την Πατρίδα» ήταν ασφαλώς ισχυρότερη από εκείνη όσων είχαν γεννηθεί στον Καναδά και ειδικά των γαλλόφωνων, που είχαν διαφορετική εθνική κουλτούρα. Είναι χαρακτηριστικό πως από τους 33.000 περίπου εθελοντές που εγκατέλειψαν το Κεμπέκ στις 3 Οκτωβρίου, οι γαλλόφωνοι δεν ήταν περισσότεροι από χίλιους (7).

Η στρατολόγηση συνεχίστηκε με βασιική δεξαμενή τις μονάδες πολιτοφυλακής σε ολόκληρη τη χώρα. Στην προσπάθεια αυτή, η αφίσα θα αποδείκνυε για μια ακόμα φορά την αποτελεσματικότητά της, παρότι οι περισσότερες καναδικές στρατολογικές αφίσες δεν σχεδιάστηκαν από κάποια εξειδικευμένη κυβερνητική υπηρεσία αλλά από διάφορες τοπικές μονάδες που προσπαθούσαν να στελεχωθούν. Ετσι, συνήθως αντανάκλασαν τις τοπικές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες στις περιοχές όπου εδράζονταν οι επήμερους μονάδες. Σε πολλά σημεία, η ρητορική τους αντέγραφε την αντίστοιχη βρετανική (π.χ. επικλήσεις στον βασιλιά και την πατρίδα, ενωνώντας τη Βρετανία), αν και σε γενικές γραμμές χαρακτηρίζονταν από συνηρητική συνθηματολογία και «άτολμο» σχεδιασμό.

Ως τις αρχές του 1915 είχε γίνει προφανές ότι ο πόλεμος θα αργούσε να λήξει και πως οι δυνάμεις του CEF θα χρειάζονταν διαρκείς «μεταγγίσεις». Ετσι, τον Ιούλιο η Οτάβα αύξησε την εξουσιοδοτημένη δύναμη του σώματος στους 150.000

20TH THE GLORY OF ILLINOIS
CANADIENS FRANCAIS
150TH CARABINIERS MONT-ROYAL
DON'T WAIT for the Draft VOLUNTEER

A CALL FROM THE DARDANELLES
Coo-ee-
Want YOU
come?
ENLIST NOW

άνδρες, τον Οκτώβριο στους 250.000 και με την έλευση του 1916 στους 500.000! Ο τελευταίος αυτός αριθμός ήταν ξεκάθαρο πως δεν μπορούσε να καλυφθεί μέσω εθελοντικής προσέλευσης, δεδομένου ότι οι ρυθμοί κατάταξης είχαν αρχίσει να φθίνουν ήδη από το φθινόπωρο του 1915. Η οικονομική ύφεση, που αποτελούσε βασικό κίνητρο των μαζικών προσελύσεων κατά τους πρώτους μήνες, είχε μειωθεί λόγω της αλματώδους ανάπτυξης της πολεμικής βιομηχανίας και της αναώγουνησης της αγροτικής οικονομίας. Ταυτόχρονα, ο σκεπτικισμός των γαλλόφωνων ενάντια του πολέμου άρχισε να εντείνεται, με την παραδοσιακή προκατάληψη των μειονοτικών έναντι των κυβερνητικών επιλογών να εκφράζεται πλέον ανοικτά (8).

Η κυβέρνηση από την πλευρά της ενέτεινε την προπαγανδιστική εκστρατεία, χωρίς ωστόσο εντυπωσιακά αποτελέσματα. Ετσι, στις 28 Αυγούστου 1917 ο Μπόρντεν προχώρησε στην επιβολή υποχρεωτικής στρατεύσεως. Παρότι το μέτρο χαιρέτιστηκε από την αγγλόφωνη πλειοψηφία, οι αντιδράσεις των γαλλόφωνων υπήρξαν σφοδρότατες. Στο Μόντρεαλ ξέσπασαν αντικυβερνητικές διαδηλώσεις ενώ στο Κεμπέκ απειλήθηκε ακόμα και η σωματική ακεραιότητα των

(1) Στρατολογική αφίσα του 199ου Ιρλανδοκαναδικού Τάγματος. Από τον Οκτώβριο του 1915 είχε επιτραπεί σε διάφορες πολιτικούς, κοινωνικούς, αθλητικούς και κάθε είδους συλλόγους η συγκρότηση ταγμάτων για λογαριασμό του CEF. Άλλα τάγματα συγκροτούντο βάσει καταγωγής (Δανοκαναδικό, Ιρλανδοκαναδικό Τάγμα κλπ.), άλλα βάσει θρησκείας, επαγγελματικού ή κοινωνικού συσχετισμού κλπ.

(2) Αφίσα που κυκλοφόρησε στο Δουβλίνο από τον Βρετανικό Στρατό με στόχο την προσέλκυση των νεαρών Ιρλανδών.

(3) Προσπαθώντας να προσελκύσει τους γαλλόφωνους στον στρατό, η κυβέρνηση ανέθεσε σε αναγνωρισμένους και εμπειροπλήρεις γαλλόφωνους αξιωματικούς να συγκροτήσουν ξεχωριστά τάγματα, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση του 150^{ου} Ταγματος Καραμπινιέρων υπό τον αντισυνταγματάρχη Χ. Μπαρέ. Ακόμα και στις περιπτώσεις αυτές, όμως, η ανταπόκριση ήταν εξαιρετικά περιορισμένη. Οι Γαλλοκαναδοί αποτελούσαν το 30% του γενικού πληθυσμού αλλά μόνο το 4% των εθελοντών.

(4) Ο Θεός Σαμ προτείνει το όπλο προς τον Θεατή σε αυτή την αφίσα του 1917.

(5) Αφίσα της Πατριωτικής Εταιρίας για την επιστράτευση του 1917. Η ρητορική της επικεντρώνεται στις θρημώδεις του εχθρού.

(6) Πατώντας στις δύο πλευρές των Δαρδανελίων, ένας Αυστραλός στρατιώτης καλεί τους συμπατριώτες του να τον υποστηρίξουν!

στρατολόγων! Μπροστά στις εξελίξεις αυτές τον Οκτώβριο του 1917 διαλύθηκε το Κοινοβούλιο και προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 17 Δεκεμβρίου με βασικό ερώτημα την επιστράτευση. Το (αναμενόμενο) αποτέλεσμα δικαίωσε την κυβέρνηση και έτσι τον Ιανουάριο του 1918 η πρώτη σειρά στρατευοίμων (περί τους 400.000 ανύπαντρου και άτεκνου άνδρες ηλικίας 20-34) κλήθηκε στα όπλα. Ωστόσο, παρά το αποτέλεσμα των εκλογών, η επιστράτευση αντιμετώπιστηκε με δυσπιστία από όλους, ανεξαρτήτως καταγωγής ή γλώσσας.

Σταδιακά, οι αντιδράσεις αναζωπυρώθηκαν. Στα τέλη Μαρτίου του 1918 διαδηλωτές πυρπολόγησαν στρατολογικά γραφεία στο Κεμπέκ ενώ την 1η Απριλίου στο Τόροντο ο στρατός υποχρεώθηκε να α-

"We took the Hill,
come and help us
keep it!"

«Κατάλαβα τον Λόφο, έλα και βοήθησέ μας να τον κρατήσουμε». Οι εικονιζόμενοι έκαναν το καθήκον τους, ο ένας μάλιστα χάνοντας τη ζωή του. Το θάρρος τώρα πέφτει στους ώμους του Θεατή να εκτελέσει και αυτός το δικό του.

νοίξει πυρ εναντίον των διαμαρτυρόμενων σκοτώνοντας τέσσερα άτομα! Ακόμα και όταν η κρίση εκτονώθηκε, οι διχαστικές της συνέπειες είχαν στιγματίσει ανεξίτηλα την καναδική κοινωνία. Και όλα αυτά για δυσανάλογα μικρό αντίκρισμα: από τους 620.000 άνδρες που συνολικά υπηρετήσαν στο CEF, οι επίτροποι δεν ήταν περισσότεροι από 108.000, εκ των οποίων μόνο 48.000 έφθασαν τελικά στη Γαλλία - και από αυτούς μόνο 24.000 έλαβαν το θάπτισμα του πυρός πριν την οριστική κατάπαυση των εχθροπραξιών τον Νοέμβριο του 1918.

Όπως ο Καναδάς, έτσι και η Αυστραλία θρέθηκε στο πλευρό της Βρετανίας από την πρώτη ημέρα του πολέμου. Η επιλογή αυτή του φιλελεύθερου πρωθυπουργού σερ Τζόζεφ Κούκ εξέφραζε απόλυτα την επιθυμία των Αυστραλών, οι οποίοι σε πολύ μεγάλο ποσοστό είχαν γεννηθεί στη Βρετανία και διατηρούσαν ισχυρότατους συναισθηματικούς δεσμούς με αυτήν (9). Καθώς στη χώρα δεν υπήρχε παρά μια αναμικτή πολιτοφυλακή, η αυστραλιανή κυβέρνηση ενθάρρυνε τη συγκρότηση ενός εθελοντικού σώματος της Αυστραλιανής Αυτοκρατορικής Δύναμης (Australian Imperial Force - AIF). Η AIF ξεκίνησε τη στρατολόγηση εθελοντών στις 10 Αυγούστου 1914, πετυχαίνοντας τη συγκέντρωση μιας δύναμης περίπου 20.000 ανδρών. Κατ' αντίστοιχο τρό-

πο, στη Νέα Ζηλανδία συγκροτήθηκε η Νεοζηλανδική Εκστρατευτική Δύναμη (New Zealand Expeditionary Force - NZEF), αποτελούμενη από 8.500 άνδρες. Μέσα σε δύο μήνες από την έναρξη του πολέμου οι Νεοζηλανδοί έφθασαν στην Αυστραλία, απ' όπου μαζί με τους συναδέλφους του AIF απέπλευσαν για την Αίγυπτο. Με την άφιξή τους εκεί συνενώθηκαν στο Αυστραλιανό-Νεοζηλανδικό Σώμα Στρατού (Australian New Zealand Army Corps - ANZAC).

Στην Αυστραλία η στρατολόγηση διενεργήθηκε βάσει γεωγραφικών διαμερισμάτων και παρέμεινε εθελοντική μέχρι και τα τέλη του πολέμου. Προσπαθώντας να την υποστηρίξουν, μια σειρά από επίσημους και ανεπίσημους φορείς σχεδίασαν και κυκλοφόρησαν μεγάλο αριθμό αφισών, οι οποίες στην πλειοψηφία τους αναπαρήγαγαν τη βρετανική ρητορική των αρχών του πολέμου, αποφεύγοντας όμως τις αιχμηρότερες νύξεις. Σχεδιαστικά και συνθηματολογικά, οι αυστραλιανές (και οι λίγες νεοζηλανδικές αφίσες που κυκλοφόρησαν) ακολουθούσαν την πεπατημένη, επικεντρώνοντας την επιχειρηματολογία τους στην ανάγκη να υποστηρίχθουν οι Αυστραλοί που είχαν ήδη αναχωρήσει για το μέτωπο. Μέσα από εικόνες που έβρισκαν επικλήσεων στη συναδελφικότητα και την αλληλεγγύη, ο πόλεμος προβλήθηκε ως μια παγκόσμια εκστρατεία του δικαίου και της ηθικής, από την οποία οι Αυστραλοί δεν έπρεπε να απουσιάσουν. Μέχρι και τη λήξη του πολέμου, και ύστερα από δύο δημοψηφίσματα τα οποία καταψήφισαν την υποχρεωτική θητεία στο στράτευμα, η κατάταξη στην AIF παρέμεινε εθελοντική (10).

Η ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΣΤΙΣ ΗΠΑ

Το 1914 ο Αμερικανικός Στρατός ήταν επαγγελματικός και μετά θίας αριθμούσε τους 100.000 άνδρες, ενώ η Εθνοφρουρά (υπό τη μορφή πολιτοφυλακών οργανωμένων από τις επιμέρους πολιτείες) διέθετε άλλους 120.000. Στις 3 Ιουλίου 1916, η κυβέρνηση του προέδρου Τόμας Γούντροου Ουίλσον εξέδωσε ειδικό διάταγμα στο οποίο προβλεπόταν (ως το 1921) η αύξηση της δύναμης του Στρατού σε 165.000 άνδρες, της Εθνοφρουράς σε 450.000 καθώς και η δημιουργία διαφόρων επεδρικών σωμάτων. Λόγω της γενικότερης επιφυλακτικότητας και δυσπιστίας έναντι μιας πολεμικής εμπλοκής των ΗΠΑ, οι παραπάνω στόχοι δεν άρνησαν να αποδειχθούν εξαιρετικά φιλόδοξοι. Πράγματι, το μεγαλύτερο μέρος της

αμερικανικής κοινής γνώμης έβλεπε την ανθρωποσοφική που μαϊνόταν επί 3,5 χρόνια στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού ως μια καθαρά ευρωπαϊκή υπόθεση. Ως εκ τούτου, πολλές κοινωνικές ομάδες (όπως π.χ. οι Γερμανοαμερικανοί, Ιρλανδοαμερικανοί και Σουηδοαμερικανοί, ο αγροτικός κόσμος του Νότου, η ηγεσία του κλήρου, οι γυναίκες κλπ.) δεν κατανοούσαν γιατί η χώρα τους έπρεπε να αναλάβει το πολύπλευρο κόστος μιας πολεμικής περιπέτειας.

Η προσπάθεια να πεισθεί η κοινή γνώμη για την αναγκαιότητα συμμετοχής στον πόλεμο (και μάλιστα με το στρατόπεδο της Αντάντ) προκειμένου να τον υποστηρίξει ενεργά ήταν μια υπόθεση καθάρα επικοινωνιακού χαρακτήρα. Ετσι, στα πλαίσια μιας γενικότερης προπαγανδιστικής εκστρατείας υπέρ του πολέμου, διάφοροι επίσημοι, ημιεπίσημοι αλλά και ιδιωτικοί φορείς κυκλοφόρησαν στις ΗΠΑ μια εξαιρετικά μεγάλη σειρά προπαγανδιστικών αφισών, πολλές από τις οποίες διατυμπάνιζαν την ανάγκη για στρατολόγηση. Με επίκεντρο τον πατριωτισμό αλλά και την προβολή της στρατιωτικής καριέρας ως ευκαιρία για προκλήσεις, περιπέτεια, μόρφωση και κοινωνική ανέλιξη, οι αμερικανικές στρατολογικές αφίσες διακρίνονται από τα δικά τους ξεχωριστά γνωρίσματα.

Κοινό παρονομαστή σε πολλές από αυτές αποτελεί η παρουσία του θείου Σαμ, στον οποίο αναφερόμαστε ήδη. Η συγκεκριμένη μορφή εκπροσωπούσε με τον πιο κατανοητό τρόπο τον αμερικανικό πατριωτισμό, πρωταγωνιστώντας σε δεκάδες σχετικά παραδείγματα όπως η αφίσα No 3 της Ενωσης Διαφημιστών Κινηματογραφικών Ταινιών (Associated Motion Picture Advertisers). Στη συγκεκριμένη απεικόνιση ο θείος Σαμ απευθύνεται ευθέως στον θεατή, ως άλλος Κίτσενερ, προτείνοντάς του ένα όπλο και καλώντας τον να προσέλθει ως εθελοντής πριν επιστρατευθεί υποχρεωτικά.

Ενίοτε η βαρύτητα της πίστης σε αφηρημένες έννοιες όπως η φιλοπατρία, η ελευθερία, η δημοκρατία κλπ. δεν αρκούσε για να πειστούν τα κλινοσηματικά «ελατήρια» των Αμερικανών. Όπως και στη Βρετανία, η πίση αυτή χρειάστηκε να ενισχυθεί με υποβλητικές εικόνες που αντλούσαν τη θεματολογία τους από τα ανθρωπιστικά δράματα που πάντοτε συνοδεύουν τους πολέμους. Κομβικό παράδειγμα της οπτικής αυτής αποτελεί μια αφίσα της Επιτροπής Δημόσιας Ασφάλειας της Βοστώνης (Boston Committee of Public Safety) που κυκλοφόρησε τον Ιούνιο του 1915, μετά τη θύση του «Lusitania». Το

έργο αυτό του Φρεντ Σπήαρ θεωρείται από πολλούς ως ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα δείγματα προπαγανδιστικής επικοινωνιακής του πολέμου.

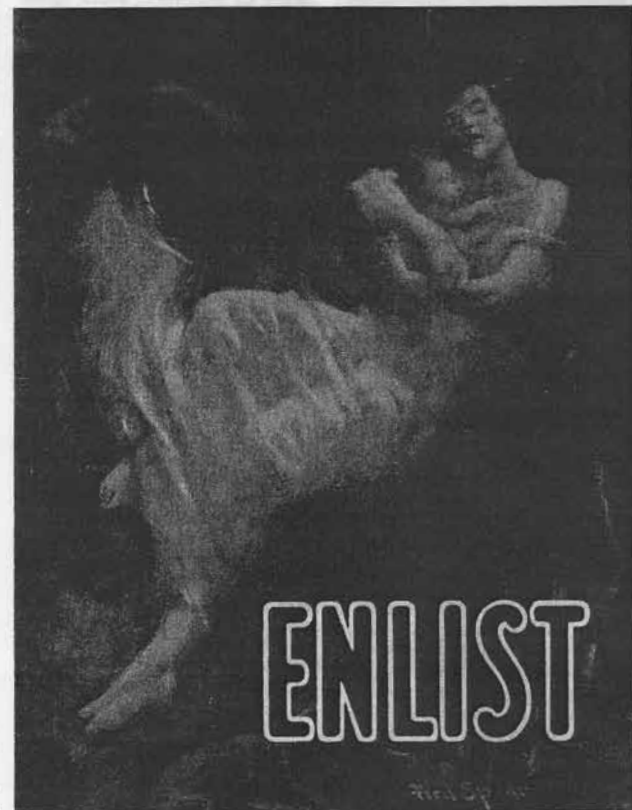
Η εικόνα αποτυπώνει με ρεαλισμό τον πηγμό μιας επιβίβαδας και τους θρόνους της στα παγωμένα νερά του Ατλαντικού. Η νεαρή μητέρα αγκαλιάζει σφιχτά το παιδί της, αν και το πρόσωπο και η ήρεμη στάση της μαρτυρούν πως η επιθανάτια αγωνία έχει πλέον εκλείψει, με τα θύματα να έχουν υποταχθεί στην οδυνηρή τους μοίρα. Η γυναίκα είναι νέα, ένα ευάλωτο πλάσμα που έπρεπε να είχε προστατευθεί, ενώ το λευκό φόρεμά της όπως και το θρόνος αποτελούν διαχρονικούς και πανανθρώπινους συμβολισμούς της ανούτητας και της αθωότητας. Παραλείπει ακόμα και η ισχνότερη ένδειξη ισχύος από πλευράς της, έστω και για να προστατεύσει το θρόνος. Αυτός άλλωστε είναι ο ρόλος που ανατίθεται στον θεατή. Πέραν της παραίνεσης «Κατατάξου», ο Σπήαρ δεν περιλαμβάνει καμία λεκτική μορφή για τους υπεύθυνους ή οποιοδήποτε άλλο σύνθημα. Η λέξη αυτή από μόνη της είναι απολύτως επαρκής αλλά ταυτόχρονα και απαραίτητη για να διοχετευθεί το μήνυμα. Χωρίς αυτήν, η εικόνα θα ήταν εξίσου δραματική αλλά δύσκολα θα μπορούσε να συνδεθεί με τη θύση του «Lusitania» και έτσι δεν θα προκαλούσε ιδιαίτερη αντίδραση.

Παράλληλα με τα πατριωτικά και ανθρωπιστικά επιχειρήματα, η προπαγάνδα προέβαλε τον πόλεμο ως μια σταυροφορία του δικαίου προκειμένου να αντιμετωπιστεί η αδηφάγος επιθετικότητα της «Αυτοκρατορίας του Κακού» που απειλούσε ευθέως τον πολιτισμένο κόσμο και ειδικότερα τον αμερικανικό τρόπο ζωής. Σε πολλά σημεία της, αυτού του είδους η ρητορική υιοθέτησε και αναπαρήγαγε την αντίστοιχη βρετανική, διογκώνοντας την ανάγκη να προστατευθεί η παγκόσμια τάξη από την αγάλωπη γερμανική επιθετικότητα. Υπό το πρίσμα αυτό, οι γερμανικές ακρότητες αποτέλεσαν τον καμβά επί του οποίου ιχνογραφήθηκε το προφίλ των αιμοσταγών και βάρβαρων Γερμανών, ενός έθνους βιαστών και παιδοκτόνων που απειλούσε την πολιτισμένη ανθρωπότητα. Αντίθετα, όμως, με την PRC που απέφυγε να απεικονίσει τους ίδιους τους Γερμανούς, εστιάζοντας κυρίως στα αποτελέσματα των ενεργειών τους, οι Αμερικανοί «πόνταραν» στην εικονογραφική δαιμονοποίηση των αντιπάλων τους. Ενδεχομένως η κινητοποίηση του επικοινωνιακά κορεσμένου αμερικανικού ακροατήριου απαιτούσε πολύ πιο σοκαριστικές εικόνες από την εσωστρεφή βρετανική

κοινωνία της εποχής. Ορισμένες από τις σχετικές αποδόσεις είναι τόσο απροκάλυπτα χονδροειδείς, ώστε σήμερα θα τις κατατάσσαμε πιθανότατα μεταξύ των ορίων του χυδαίου και του κωμικού. Ωστόσο, την εποχή που κυκλοφόρησαν προκαλούσαν περισσότερο τον τρόμο και λιγότερο το γέλιο.

Μία από τις πλέον χαρακτηριστικές αφίσες είναι το έργο του Χ. Χοπς με τίτλο «Εξόντωσε αυτό το τρελό κτήνος - Κατατάξου», που κυκλοφόρησε το 1917. Πρόκειται για μια αλλοπρόσαλλη σύνθεση που θρίβει ημειολογικών αναφορών, θυμίζοντας μάλλον περιωριστικό κωμικογράφημα. Στη σύνθεση δεσπόζει ένα πιθανοκρίδες δαιμονικό τέρας που, όπως προκύπτει από το λογχφόρο κράνος με την επιγραφή «μλιταρισμός» αλλά και

από το χαρακτηριστικό μουστάκι (που παραπέμπει στον Κάιζερ), εκπροσωπεί τη Γερμανία. Ως άλλος Κίνγκ Κογκς (11), το αγάλωτο αυτό κτήνος αποθιβάεται στις ΗΠΑ προκειμένου να προκαλέσει και εκεί αυτό που άφησε πίσω του στις γαλλικές ακτές: ερείπια. Μεταξύ των ερειπίων αυτών διακρίνεται ένας κατεστραμμένος καθηδρικός ναός, υπογραμμίζοντας την απαξία που επιδεικνύει το τέρας ακόμα και για τα πλάιντα ιερά άσπια. Στο δεξί του χέρι κραδαίνει ένα αιματοβαμμένο ρόπαλο, ένα δάρβαρο και ανεπιτήδευτο όπλο που αποδεικνύει τον πρωτογονισμό του και το οποίο φέρει την επιγραφή «πολιτισμός» (kultur). Πρόκειται για ένα ειρωνικό σχόλιο για τον «άνωτερο πολιτισμό» που ισχυρίζονταν πως διέθεταν και διέδιδαν οι Γερμανοί. Στο άλλο χέρι του κρατά μια

Η θύση του «Lusitania» σόκαρε την αμερικανική κοινή γνώμη παίζοντας καταλυτικό ρόλο στην κμψη της δυσπιστίας έναντι της συμμετοχής της χώρας στον πόλεμο.

«Εξοντώνετε αυτό το τρελό κτήνος». Η απόκομη αυτή εικονογράφηση, παρότι για τα σημερινά δεδομένα αγγίζει τα όρια του κωμικού, στην εποχή της προκάλυψης αίσθησης.

νεαρή γυναίκα που ενδεχομένως προσωποποιεί την ελευθερία, η οποία σφαδιάζει

ανήμπορη να ξεφύγει από τη λαβή του θηρίου. Η εμφάνισή της προσθέτει κάποιου σεξουαλικού υπαινιγμούς στο ιδιαίτερα επιθετικό αυτό θέαμα. Αλλά και το συνοδευτικό σύνθημα είναι εξίσου έντονο, ξεκαθαρίζοντας με μια άμεση, σαφή και αναντίρρητη προσταγή αυτό που πρέπει να κάνει ο καθένας για να εξελίξει το κτήνος: να καταταγεί.

Παρά την προσπάθεια, και σε αντιδιαστολή με τους στόχους του διατάγματος της 3ης Ιουλίου, μέχρι το 1917 ο ομοσπονδιακός Στρατός δεν ξεπερνούσε τους 121.000 άνδρες και η Εθνοφυρούρα τους 181.000. Ετσι, μετά και τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με τη Γερμανία (Φεβρουάριος 1917), η κυβέρνηση άρχισε να αξιολογεί τις εισηγήσεις των επιτελείων για την επιβολή υποχρεωτικής στρατεύσεως. Καθώς όμως η πιθανότητα αυτή αντιμετώπιζόταν ακόμα με έκδηλο σκεπτικισμό, η αρχική σκέψη του Ουίλσον ήταν η αποστολή στην Ευρώπη ενός εθελοντικού σώματος. Παράλληλα, με την επίσημη κήρυξη του πολέμου εναντίον της Γερμανίας (6 Απριλίου 1917), έθεσε ως στόχο την αύξηση των Αμερικανικών Ενόπλων Δυνάμεων στο επίπεδο του ενός εκατομμυρίου ανδρών.

Λίγες ημέρες αργότερα (13 Απριλίου),

η αμερικανική κυβέρνηση εξουσιοδότησε έναν δευτερόντο δημοσιογραφικού κατεστημένου, τον Τζωρτζ Κρηλ, να διαχειριστεί την επίσημη επικοινωνιακή πολιτική της χώρας. Με τη σειρά του ο Κρηλ οργάνωσε και διηύθυνε την Επιτροπή Δημόσιας Πληροφόρησης (Committee on Public Information - CPI). Μεταξύ των διαφόρων προπαγανδιστικών ενεργειών της, η CPI προσέλαβε τον Τσαρλς Γκίμποσον, έναν από τους γνωστότερους εικονογράφους της εποχής, θύετοντάς τον επικεφαλής του Τμήματος Εικονογραφικής Δημοσιότητας (Division of Pictorial Publicity - DPP), μιας ομάδας 300 περίπου εικονογράφων που έμειναν γνωστοί ως «Οι Αγρυπνώντες» («The Vigilantes») και στην οποία περιλαμβάνονταν φημισμένοι καλλιτέχνες της εμπορικής διαφήμισης. Μέσα από μια προσεκτικά ενορχηστρωμένη μαζική εκστρατεία, οι ενέργειες της CPI άρχισαν τελικά να μετασφραγίζουν το κοινό αίσθημα υπέρ του πολέμου. Σε επίπεδο στρατολόγησης, όμως, έξι εβδομάδες μετά την κήρυξη του πολέμου δεν είχαν παρουσιαστεί παρά 73.000 εθελοντές. Μπροστά στην απογοητευτική αυτή προσέλευση, η κυβέρνηση αναγκάστηκε να προχωρήσει στην επιβολή υποχρεωτικής στρατεύσεως (18 Μαΐου 1917) όλων των αρρένων ηλικίας 21-31 ετών, ενώ μετά από πιέσεις του Υπουργείου Πολέμου τον Αύγουστο του 1918 ο νόμος επεκτάθηκε σε ολόκληρη την ηλικιακή ζώνη 18-45. Βάσει της ρύθμισης, οι στρατεύσιμοι ήταν υποχρεωμένοι να υπηρετήσουν για ολόκληρη τη διάρκεια του πολέμου.

Μέχρι τη λήξη των εχθροπραξιών (11 Νοεμβρίου 1918) και την κατάργηση του νόμου, υπολογίζεται πως επιστρατεύθηκαν 2,8 εκατομμύρια Αμερικανοί, ενώ άλλα δύο εκατομμύρια προσήλθαν ως εθελοντές. Αξίζει να σημειωθεί πως στη διάρκεια του πολέμου σχεδιάστηκαν περί τις 2.500 αφίσες (με διάφορα προπαγανδιστικά θέματα), οι οποίες εκτυπώθηκαν σε περίπου 20 εκατομμύρια αντίγραφα!

Η ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΦΙΣΑ ΣΤΙΣ ΥΠΟΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ

Στα υπόλοιπα κράτη της Αντάντ, η έναρξη του πολέμου σήμανε και γενική επιστράτευση. Στη Γαλλία, τη χώρα που υπήρξε η «Μέκκα» της αφίσας, το κοινοβούλιο είχε υπερψηφίσει ήδη από το 1913 τον νόμο «των τριών ετών» με τον οποίο παρατεινόταν η θητεία των στρατιωτών που ήδη υπηρετούσαν, προκειμένου ο Γαλλικός Στρατός να φθάσει το μέγεθος του Γερμανικού. Με την έναρξη του πολέμου, κηρύχθηκε γενική επιστράτευση

η οποία (όπως και στη Βρετανία) γνωστοποιήθηκε με αφίσες που επικολλήθηκαν σε κεντρικά σημεία των γαλλικών πόλεων. Η επιστράτευση απέδωσε περί τα 3,2 εκατομμύρια άνδρες.

Η Ρωσία, με την είσοδό της στον πόλεμο τον Αύγουστο του 1914, διέθετε ήδη τον μεγαλύτερο στρατό του κόσμου (1,4 εκατομμύρια άνδρες). Μετά την επιστράτευση, που ξεκίνησε στις 31 Ιουλίου, ο αριθμός αυτός ανήλθε στα 5 εκατομμύρια, για να φθάσει ως τον Δεκέμβριο στα 6,5 εκατομμύρια! Δεδομένης της αδυναμίας να εκπαιδευθεί και -κυρίως- να εξοπλιστεί ο τεράστιος αυτός αριθμός νεοσυλλέκτων και δεδομένου ότι οι πηγές της αχανούς Ρωσικής Αυτοκρατορίας σε ανθρώπινο δυναμικό ήταν ουσιαστικά αστείρευτες, η κυβέρνηση δεν χρειάστηκε ποτέ να καταβάλει προσπάθεια για την προσέλκυση στρατευομένων και ως εκ τούτου δεν κυκλοφόρησε προπαγανδιστικές αφίσες. Οι υπόλοιπες χώρες που συμμαχούσαν με την Αντάντ (Ιταλία, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βέλγιο, Ρουμανία κλπ.) επιδόθηκαν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό στις δικές τους προπαγανδιστικές προσπάθειες, προβάλλοντας περισσότερο τους εθνικούς λόγους συμμετοχής στον πόλεμο και λιγότερο την ανάγκη αποκατάστασης της παγκόσμιας τάξης δικαίου. Στο σύνολο σχεδόν των χωρών αυτών, δεν κυκλοφόρησαν στρατολογικές αφίσες αφού η στρατεύση ήταν υποχρεωτική. Η χώρα μιας, η οποία εισήλθε επίσημα στον πόλεμο το 1917, κήρυξε και αυτή γενική επιστράτευση μετά την εξασφάλιση πολεμικού δανείου από τη Γαλλία, διαδικασία που άρχισε να επιταχύνεται από τους πρώτους μήνες του 1918.

Τέλος, οι Γερμανοί από την πλευρά τους, την 1η Αυγούστου 1914 κάλεσαν στα όπλα περί τα 4 εκατομμύρια άνδρες. Σε σχέση με τα περισσότερα κράτη της Αντάντ, τόσο η Γερμανία όσο και οι συμμαχοί της (Αυστροουγγαρία, Τουρκία και Βουλγαρία) δεν επιδόθηκαν σε ισχυρές προπαγανδιστικές προσπάθειες. Η αδιαφορία για την έγκαιρη συγκρότηση ειδικών υπηρεσιών υπήρξε ένας από τους βασικότερους παράγοντες μιας νωθρής και αναποτελεσματικής προσπάθειας, επικεντρωμένης περισσότερο σε μια αμυντική και απολογητική στάση έναντι της Αντάντ. Οι αφίσες που κυκλοφόρησαν ήταν λίγες και ιδιαίτερα συντηρητικές, τουλάχιστον σε επίπεδο συνθηματολογίας. Ως επί το πλείστον αποσκοπούσαν στην ενίσχυση του ηθικού, ενώ οι στρατολογικές αφίσες που τυπώθηκαν ήταν ελάχιστες. □

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η θέση αναφερόταν ως *Secretary of State for War*.
2. Στις αρχές του 1914, η δύναμη του Βρετανικού Στρατού ανερχόταν σε 720.000 άνδρες περίπου. Στα τέλη του πολέμου υπηρετούσε το 1/4 του συνολικού ανδρικού πληθυσμού της Βρετανίας και τμήμα του ιρλανδικού, δηλαδή περί τα πέντε εκατομμύρια άνδρες. Εξ αυτών 2,67 εκατομμύρια ήταν εθελοντές ενώ 2,77 εκατομμύρια είχαν επιστρατευθεί.
3. Ο βομβαρδισμός κόστισε 137 νεκρούς και 592 τραυματίες, σχεδόν στο σύνολο τους αιχμώους.
4. Αγωνίζοντας τις επανειλημμένες προειδοποιήσεις, ο καπετάνιος του υπερκεκάνιου RMS «Lusitania» Ουίλιαμ Τέρνερ αποφάσισε να απολείσει από τη Νέα Υόρκη με προορισμό το Λίβερπουλ. Αντίθετα με τους επιβάτες του, οι Γερμανοί γνώριζαν πως το πλοίο μετέφερε κρυφά οπλισμό, πυρομαχικά και άλλα εφόδια και αγωνιάσαν την παρουσία άμαχων, έσπευσαν να το θυθίσουν στα ανοικτά της Ιρλανδίας στις 02.10 της 7ης Μαΐου 1915. Σε Βρετανία και ΗΠΑ το θέμα παρουσιάστηκε ως ένα ανεκδιήγητο έγκλημα πολέμου, ενώ οι Γερμανοί επέμειναν (χωρίς όμως να μπορέσουν να το αποδείξουν) πως το πλοίο μετέφερε πολεμικό υλικό, γεγονός που το καθιστούσε νόμιμο στρατιωτικό στόχο βάσει των συνθηκών της εποχής. Σε κάθε περίπτωση, ο θάνατος περισσότερων από 1.000 επιβατών (περιλαμβανομένων 128 Αμερικανών) προκάλεσε αλγεϊνές εντυπώσεις στην αμερικανική κοινή γνώμη.
5. Τον Μάιο το μέτρο επεκτάθηκε και στους παντρεμένους.
6. Αν και η επέκταση της επιστράτευσης και στην Ιρλανδία αρχικά αποφεύχθηκε, το 1918 η νέα κυβέρνηση συνασπισμού του Λούντ Τζωρτζ υπαχρεώθηκε να την επεκτείνει και εκεί. Ωστόσο, η θυελλώδης αντίδραση των Ιρλανδών (με τα εθνικιστικά κόμματα και τον καθολικό κλήρο να πρωτοστατεί) κατέστησαν το νόμο πρακτικά ανενεργό.
7. Τον Αύγουστο του 1914 μόνο το 10% του καναδικού πληθυσμού είχε γεννηθεί στη Βρετανία. Παρόλα αυτά, με τη συνθηκολόγηση του 1918 σχεδόν το 50% των ανδρών που είχαν περάσει από τις τάξεις του CEF ήταν γεννημένοι στις Βρετανικές Νήσους. Η σύγκριση αποδεικνύει ότι η εθελοντική προσέλευση δεν ήταν ποτέ ανάλογη της καταγωγής του πληθυσμού.
8. Από το 1760, οπότε η Νέα Γαλλία παραχωρήθηκε στη Βρετανία, οι γαλλόφωνοι διέκοψαν κάθε ομφάλιο λώρο με τη Γαλλία. Ως εκ τούτου, ήταν εξαιρετικά δύσκολο να διακινδυνεύσουν τις ζωές τους για την άμυνα της. Είναι χαρακτηριστικό πως το 2ο Σώμα του CEF που αναγόρησε για τη Βρετανία στις αρχές του 1915 ήταν εξ ολοκλήρου αγγλόφωνο, με μόνη εξαίρεση ένα γαλλοκαναδικό τάγμα από το Κεμπέκ (το 22ο).
9. Το 20% των ανδρών που υπηρέτησαν στο AIF είχαν γεννηθεί στη Βρετανία και άλλο 20% στις ΗΠΑ.
10. Μέχρι το τέλος του πολέμου υπηρέτησαν στο ANZAC περί τις 332.000

Γερμανική στρατολογική αφίσα με σύνθημα «Η Πατρίδα σου θρικόται σε κίνδυνο, κατατάξου!». Έργο του Λουσιέν Ζαμπέλ από το 1918.

Αυστραλοί (το 13% των λευκών αρρένων κατοίκων της χώρας) και 100.000 Νεοζηλανδοί (40%).

11. Η ιστορία του Νινγκ Κογκβι είναι μεταγενέστερη. Κυκλοφόρησε αρχικά ως βιβλιοτάχισμα τον Δεκέμβριο του 1932 και τον επόμενο χρόνο ως ταινία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) J. Derracott, B. Loftus: *THE FIRST WORLD WAR POSTERS, Imperial War Museum, London, 1972.*
- (2) C. Moore: *PROPAGANDA PRINTS, A HISTORY OF ART IN THE SERVICE OF SOCIAL AND POLITICAL CHANGE, A&C Black Publishers, London, 2010.*
- (3) J. Muller-Brockmann, S. Yoshikawa: *HISTORY OF THE POSTER, Phaidon Press, New York, 2004.*
- (4) J. Pearl: *PICTURE THIS - WW I POSTERS AND VISUAL CULTURE, University of Nebraska Press, Lincoln, 2010.*
- (5) D. James, R. Thomson: *POSTERS AND PROPAGANDA IN WARTIME, WEAPONS OF MASS PERSUASION, Franklin Watts, London, 2007.*
- (6) R. Philippe: *POLITICAL GRAPHICS, ART AS A WEAPON, Abbeville Press, New York, 1982.*
- (7) M. Rickards: *AFICHES DE LA PREMIERE GUERRE MONDIALE, Editions Albin Michel, Paris, 1968.*

Διαταγή «Γενικής Κινητοποίησης» της γαλλικής κυβέρνησης που κυκλοφόρησε σε μορφή αφίσας. Η ημερομηνία έναρξης της επιστράτευσης (2 Αυγούστου 1914) έχει συμπληρωθεί χειρόγραφα.

1912 Mihály Biró, Ουγγαρία

1914 Αγγλία

BRITONS

"WANTS
YOU"

JOIN YOUR COUNTRY'S ARMY!
GOD SAVE THE KING

Reproduced by permission of LONDON OPINION

Printed by the Victoria House Printing Co., Ltd., Tulse Hill, London, S.E.1.

1914 Alfred Leete, Αγγλία

Keep on sending me

OXO

A color illustration of a soldier in a trench. He is sitting on a wooden crate, writing a letter in a notebook. He is wearing a brown uniform and a cap. In the background, another soldier stands near a barrel, and a third soldier is crouching. The scene is set in a trench with a stone wall and a window in the background.

From one of the
British Expeditionary Force

"When I returned to my
billet very cold & wet, your
parcel was lying on my blanket.
You can guess the first thing
I did was to make a cup of
OXO, and I and my
chums declared on the spot
this cup of OXO was
the best drink we had
ever tasted."

OXO LIMITED, THAMES HOUSE, LONDON, E.C.

1914 Frank Dadd, Αγγλία

1914 Henri Royer, Γαλλία

1914 Karl Maria Stadler, Γερμανία

ЗА ЕДИНУЮ РОССИЮ

Патниязъ авианкъзъ колыномъ охватилъ БОЛЪШЕВИЗМЪ сердце Россіи.
Казалось-ничто не въ силахъ вырвать жертву.
Но вошь въ лучахъ восходящаго солнца показались всадникъ, добровольно планищій на себя
поднять спасенія Россіи.
Мощно занесена рука всадника а въ безысходной ярости чувствуетъ злой, что тверда эта рука,
отрешъ на ударъ и не любить ему карающей деснице.

1914 Ρωσία

DUNLOP CYCLE TYRES

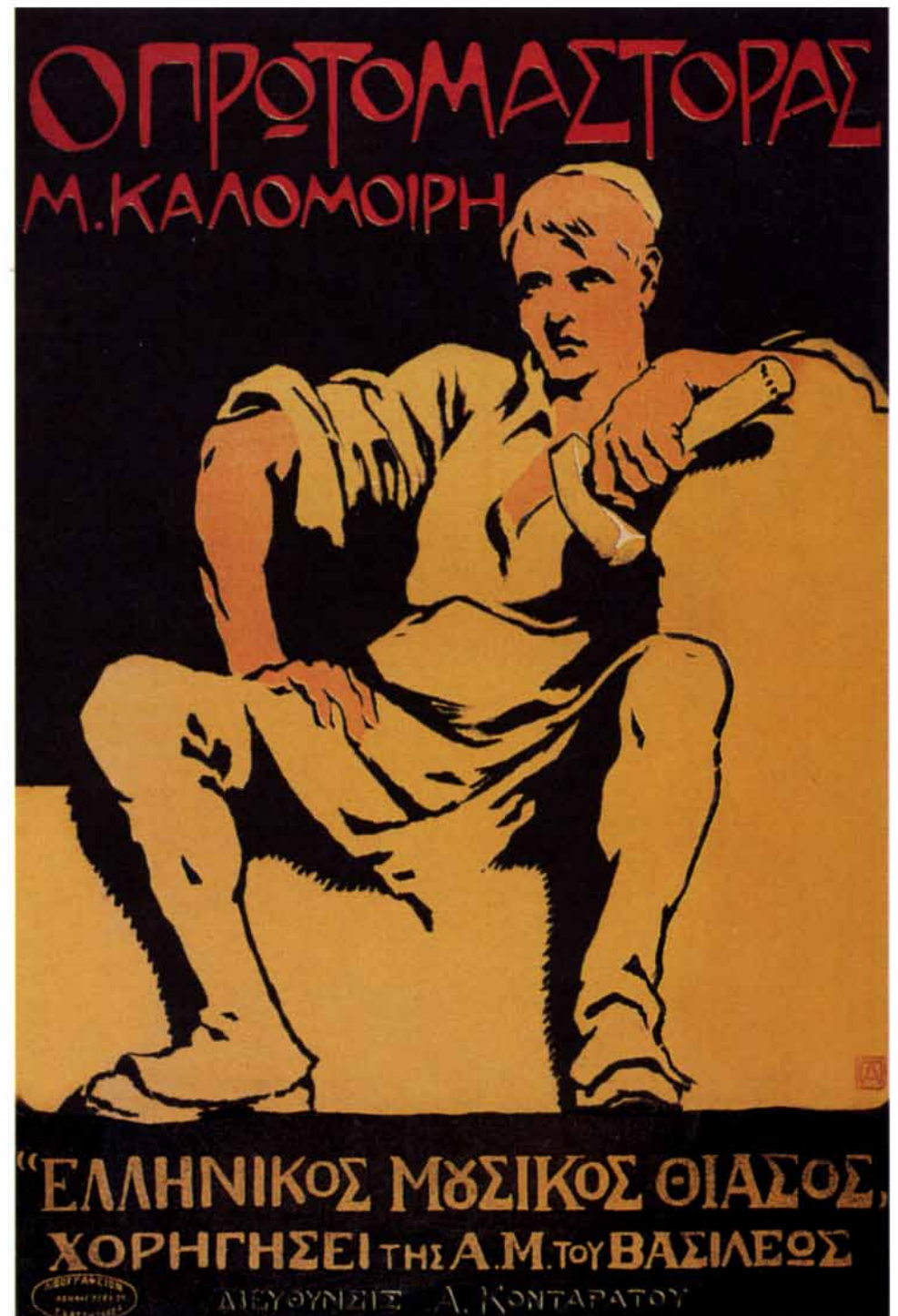

"Only me and **DUNLOPS** left"

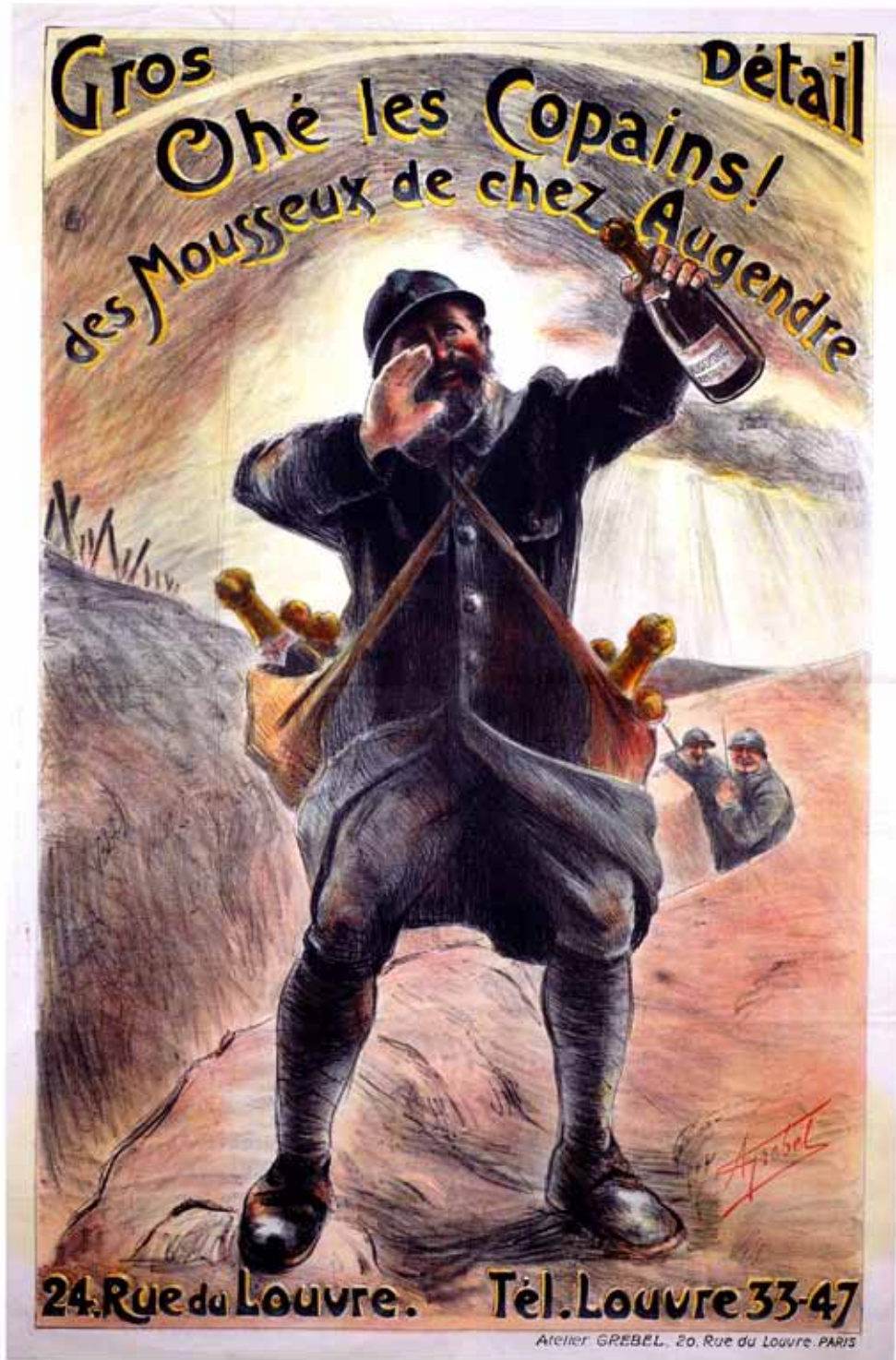
1914 Αγγλία

1914 Πάνος Αραβαντινός Ελλάδα

1914 Πάνος Αραβαντινός Ελλάδα

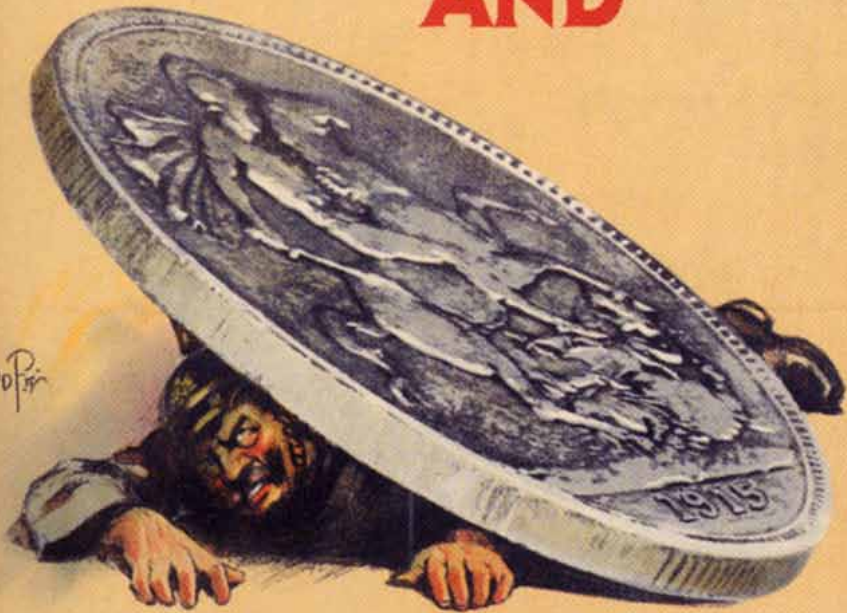

1915 A. Grebel, Γαλλία

1914 Anderson, Αγγλία

**LEND YOUR
FIVE SHILLINGS
TO YOUR COUNTRY
AND**

**CRUSH
THE GERMANS**

PUBLISHED BY THE PARLIAMENTARY WAR SAVINGS COMMITTEE, LONDON. PRINTED BY DAVID ALLEN & SONS LTD, WARREN, SURREY. 1915.

1915, Αγγλία

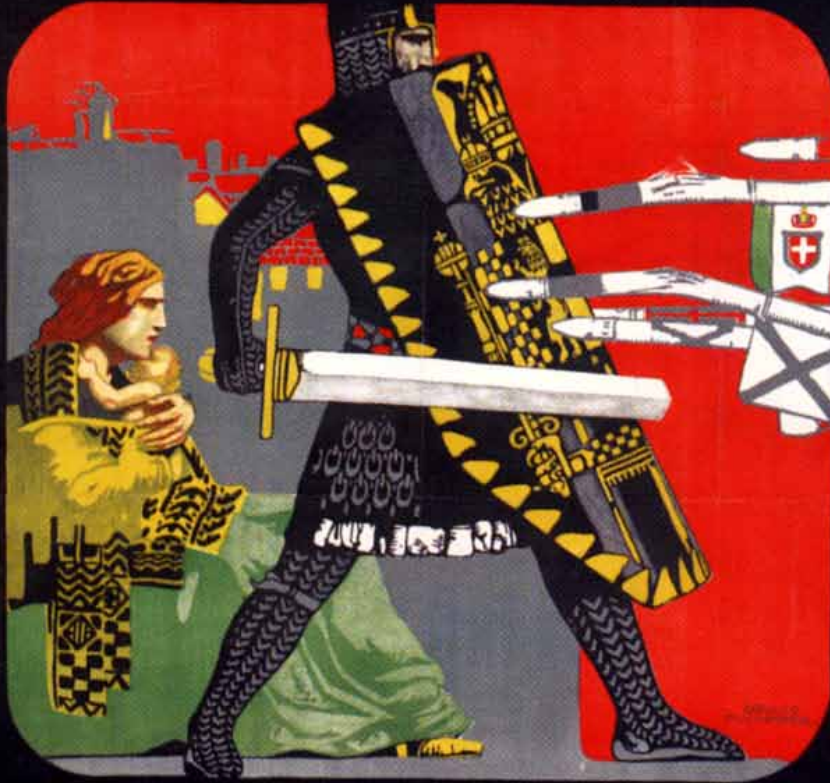
**WOMEN OF BRITAIN
SAY -
"GO!"**

Printed by the PARLIAMENTARY WAR SAVINGS COMMITTEE, London. Price 1s. 7d. Printed by WELLS, GIFFORD & Co. (S.P.A. Ltd.), Gillingham, Kent, London. W. 1915.

1915 E.V. Kealy, Αγγλία

ZEICHNET

5½% dritte
**KRIEGS-
ANLEIHE**

WEINER

1915 Ervin Puchinger, Γερμανία

It's Our Flag

**Fight for it
Work for it**

1915 Guy Lipscombe, Αγγλία

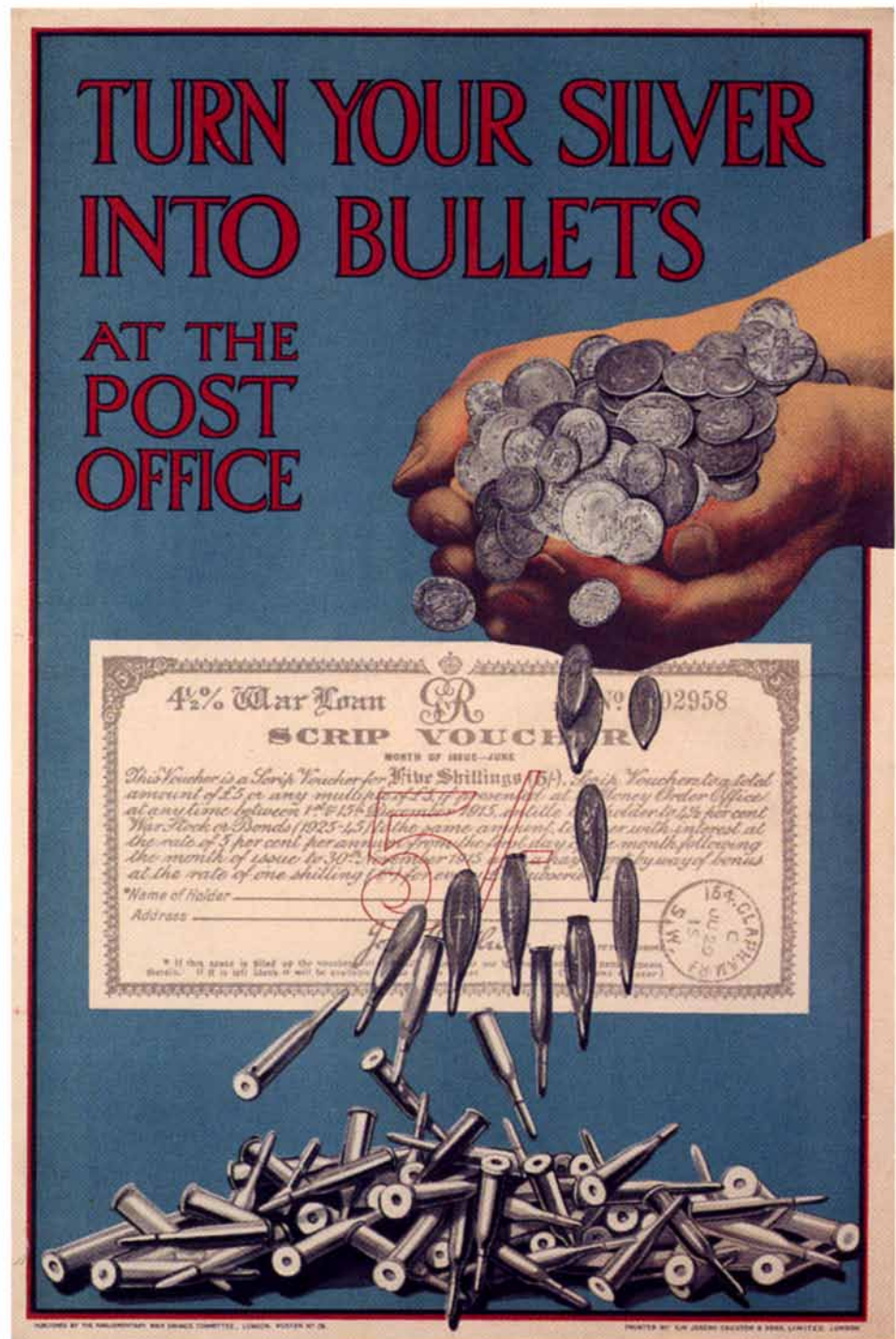
1915 Jules Abel Faivre, Γαλλία

1915 Ludwig Hohlwein, Γερμανία

1915 Savile Lumley, Αγγλία

1915 Αγγλία

STEP INTO YOUR PLACE

1915 Armando Rapeno, Γαλλία

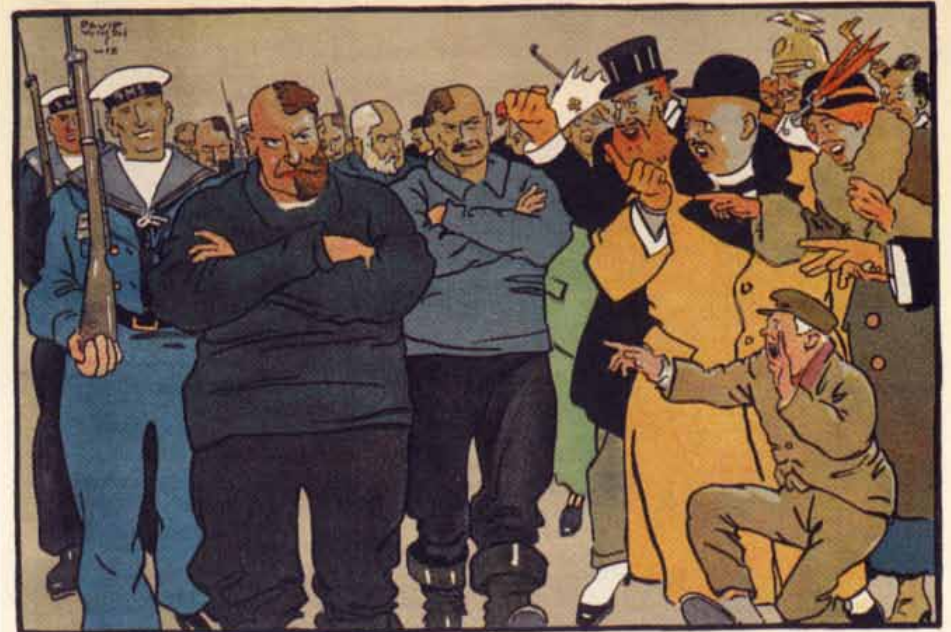

1915 Ρωσία

1916 Γερμανία

HOW THE HUN HATES!

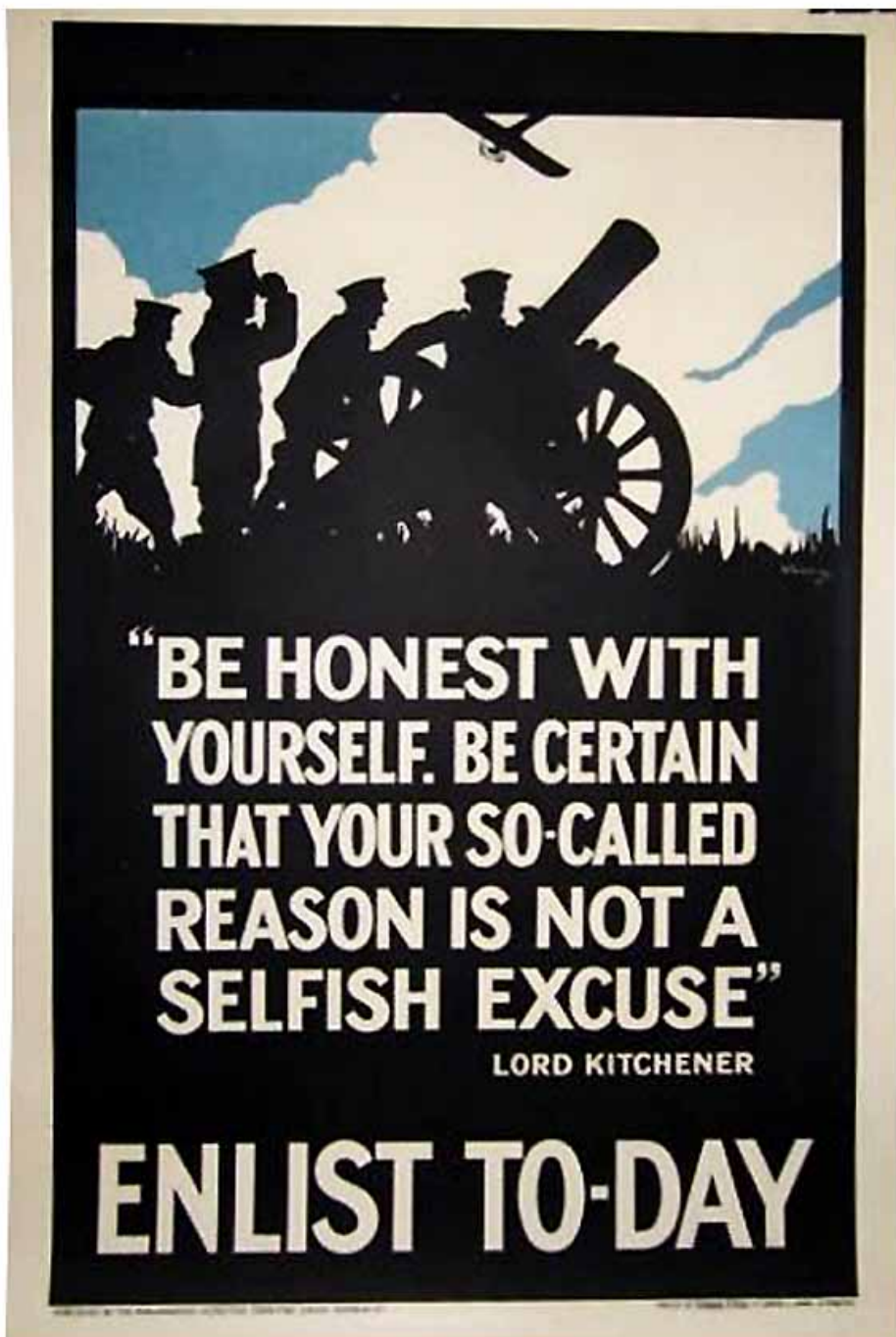
THE HUNS CAPTURED SOME OF OUR FISHERMEN IN THE NORTH SEA AND TOOK THEM TO SENNELAGER. THEY CHARGED THEM WITHOUT A SHRED OF EVIDENCE WITH BEING "MINE LAYERS." THEY ORDERED THEM TO BE PUNISHED WITHOUT A TRIAL.

THAT PUNISHMENT CONSISTED IN SHAVING ALL THE HAIR OFF ONE SIDE OF THE HEAD AND FACE.

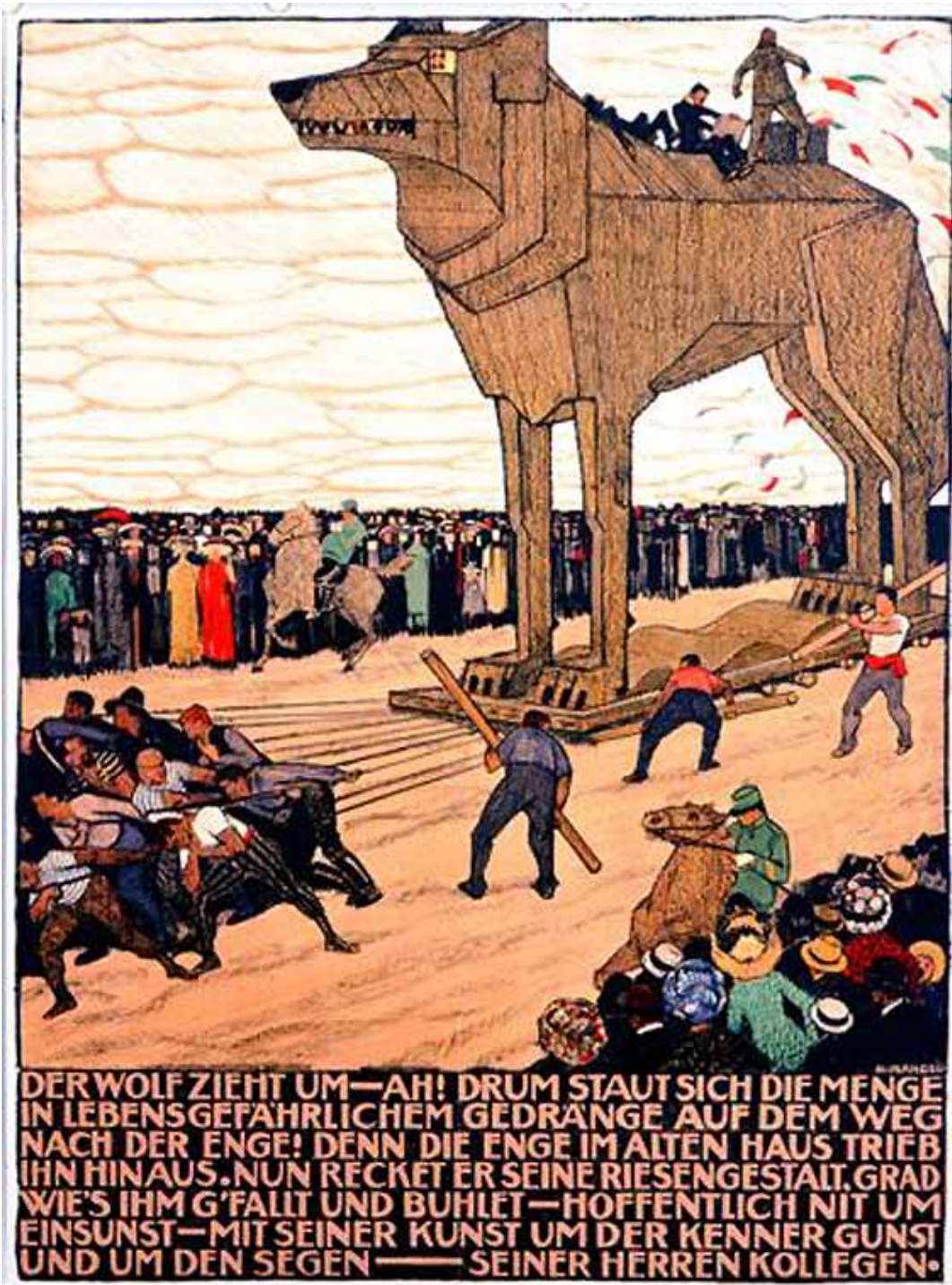
THE HUNS THEN MARCHED THEIR VICTIMS THROUGH THE STREETS AND EXPOSED THEM TO THE JEERS OF THE GERMAN POPULACE.

BRITISH SAILORS! LOOK! READ! AND REMEMBER!

1916 David Wilson, Αγγλία

1915 Αγγλία

1916 Burkhard Mangold, Γερμανία

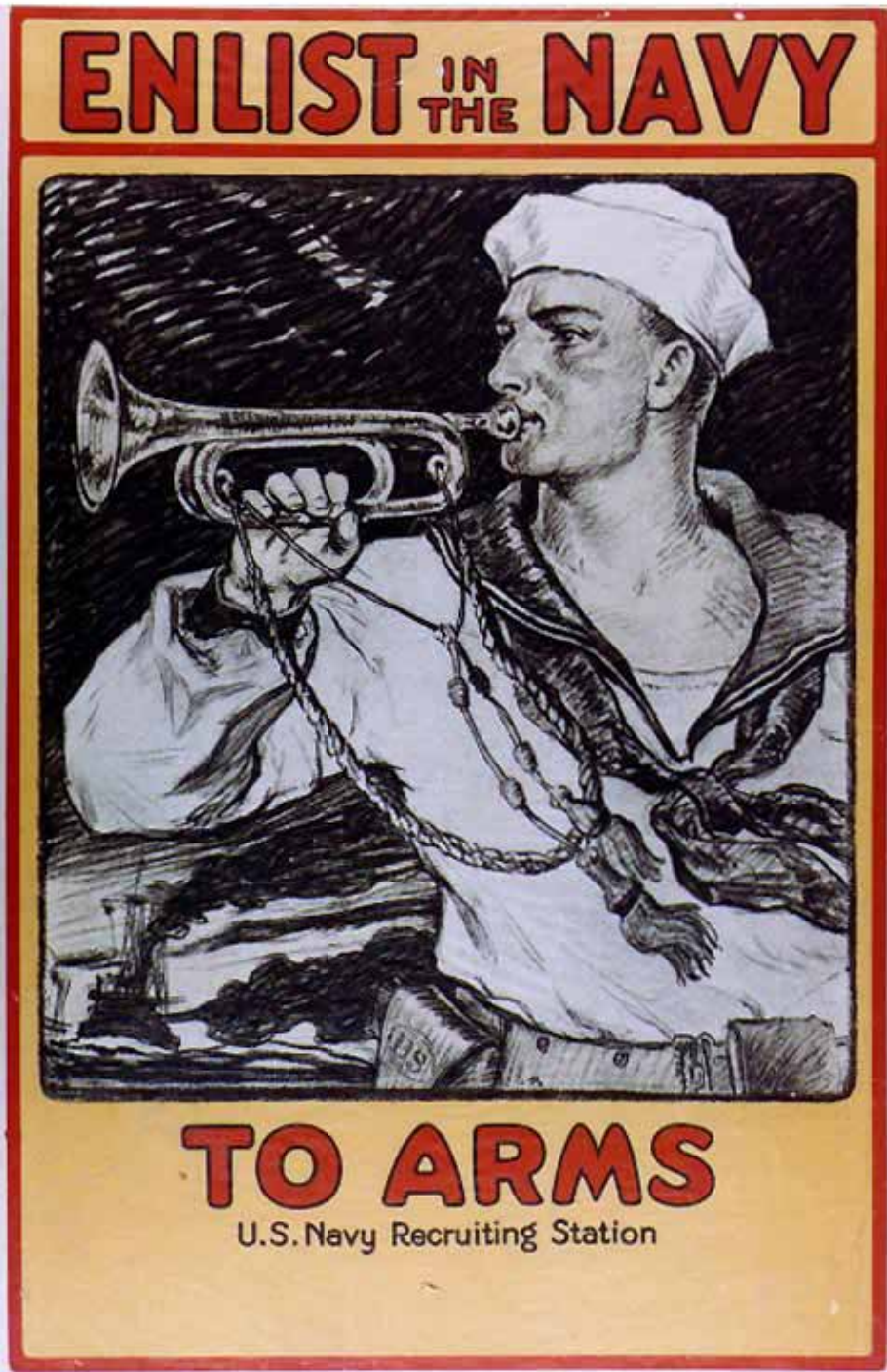
1916 Αγγλία

1916 ΗΠΑ

1916 Ludwig Hohlwein , Γερμανία

1916 НПА

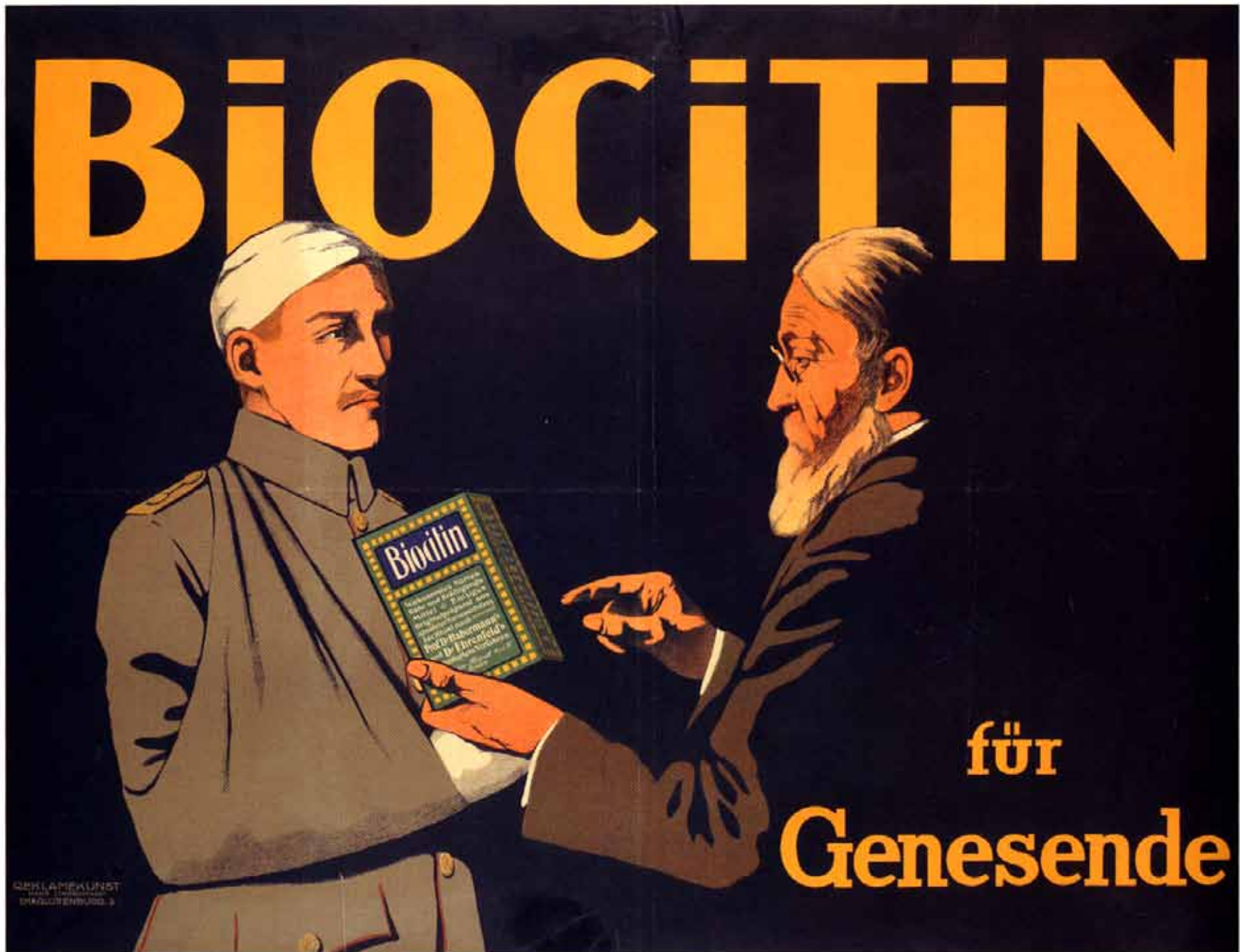
1916 Россия

1916 Georges Goursat, Γαλλία

1916 Hanus Svoboda, Κροατία

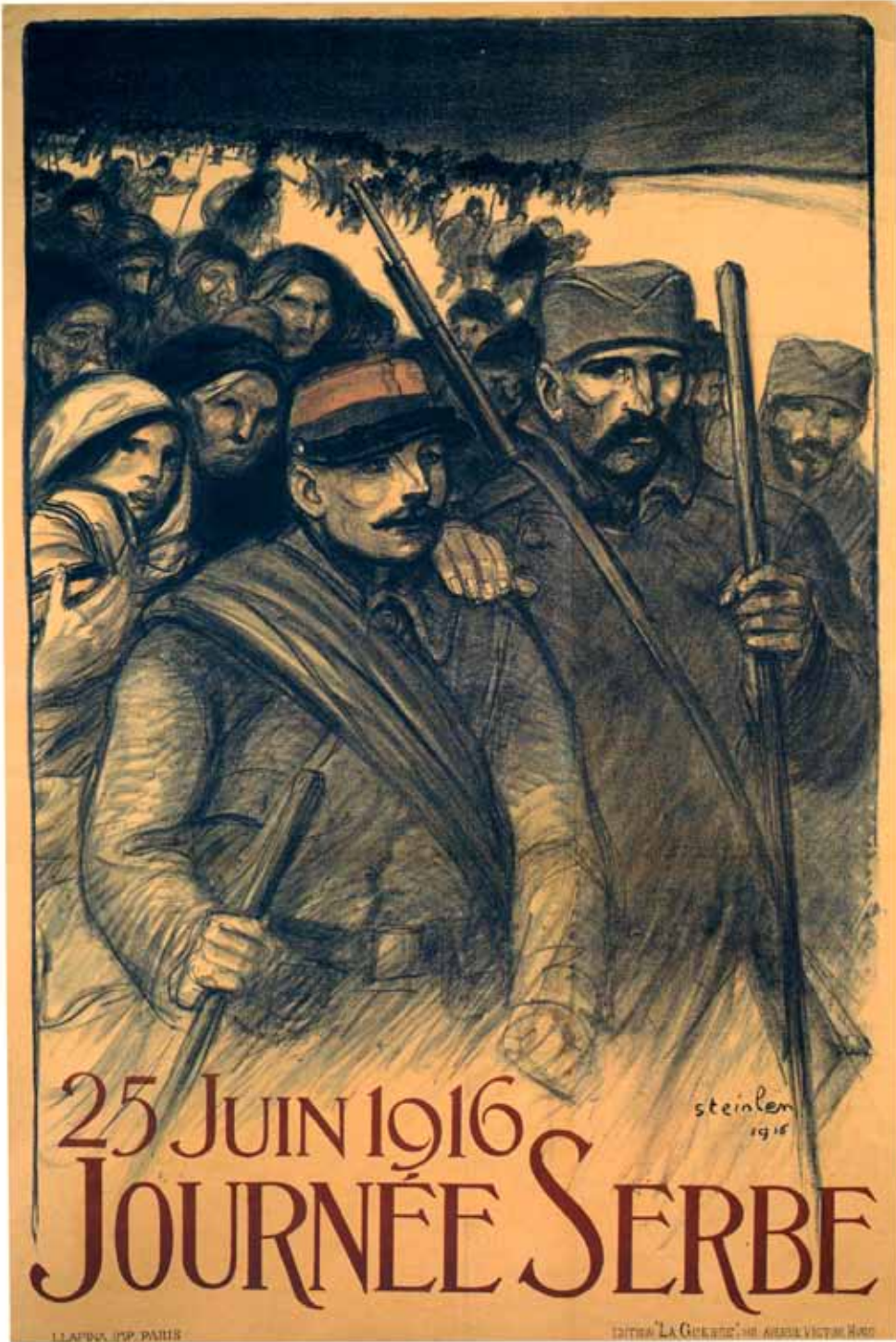
1916 Hans Lindenstaedt, Γερμανία

1916 Heinrich Leffer, Γερμανία

1916 Jules Abel Faivre, Γαλλία

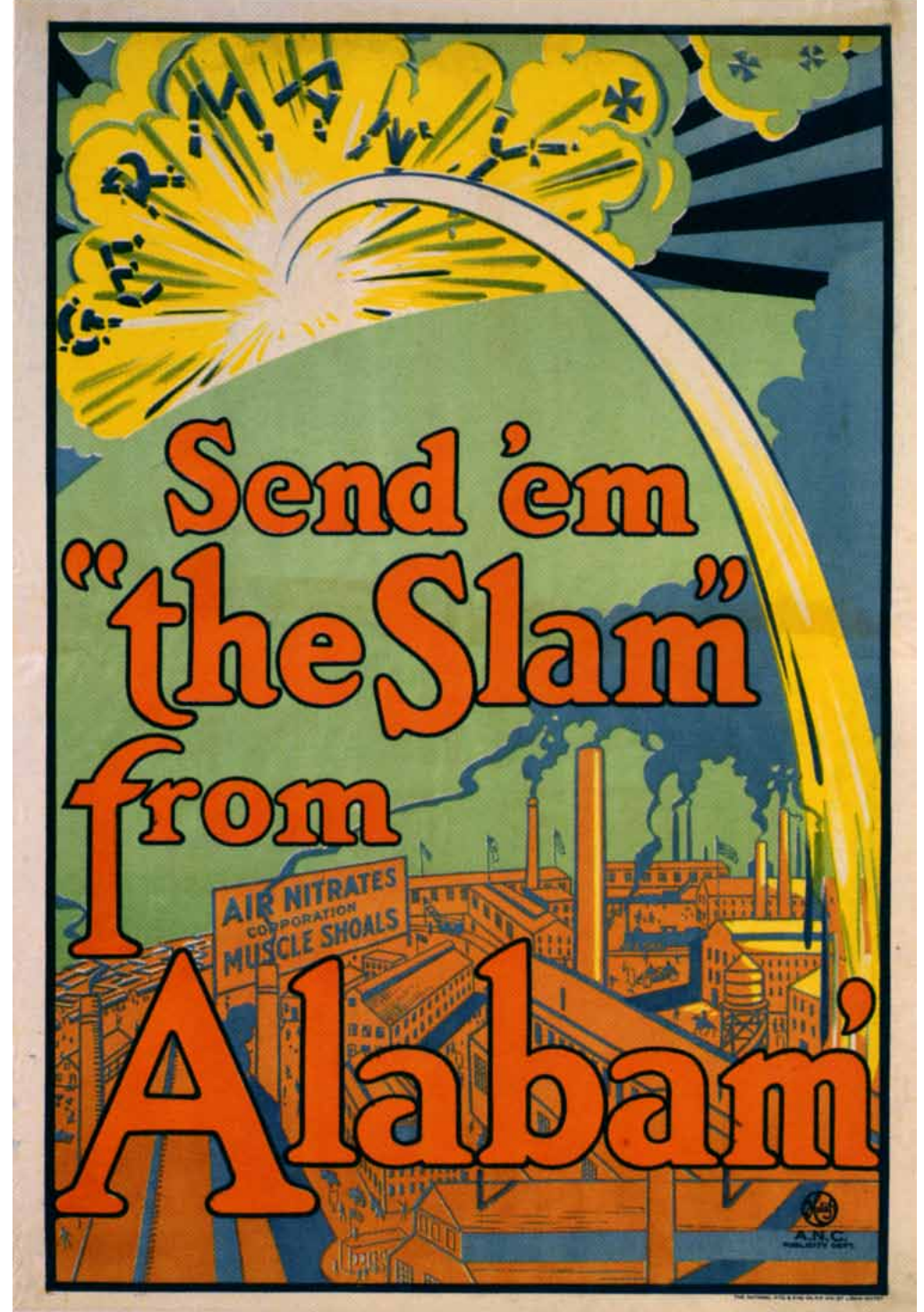
1916 Theophile Alexandre Steinlen, Γαλλία

1917 A.V. Wurthmann, Γερμανία

1917 Achille Luciano Mauzan, Ιταλία

1917 August Hutaf, ΗΠΑ

1917 НПА

1917 НПА

1917 Charles Buckles-Falls, HPIA

1917 HPIA

1917 Frederic G. Cooper, ΗΠΑ

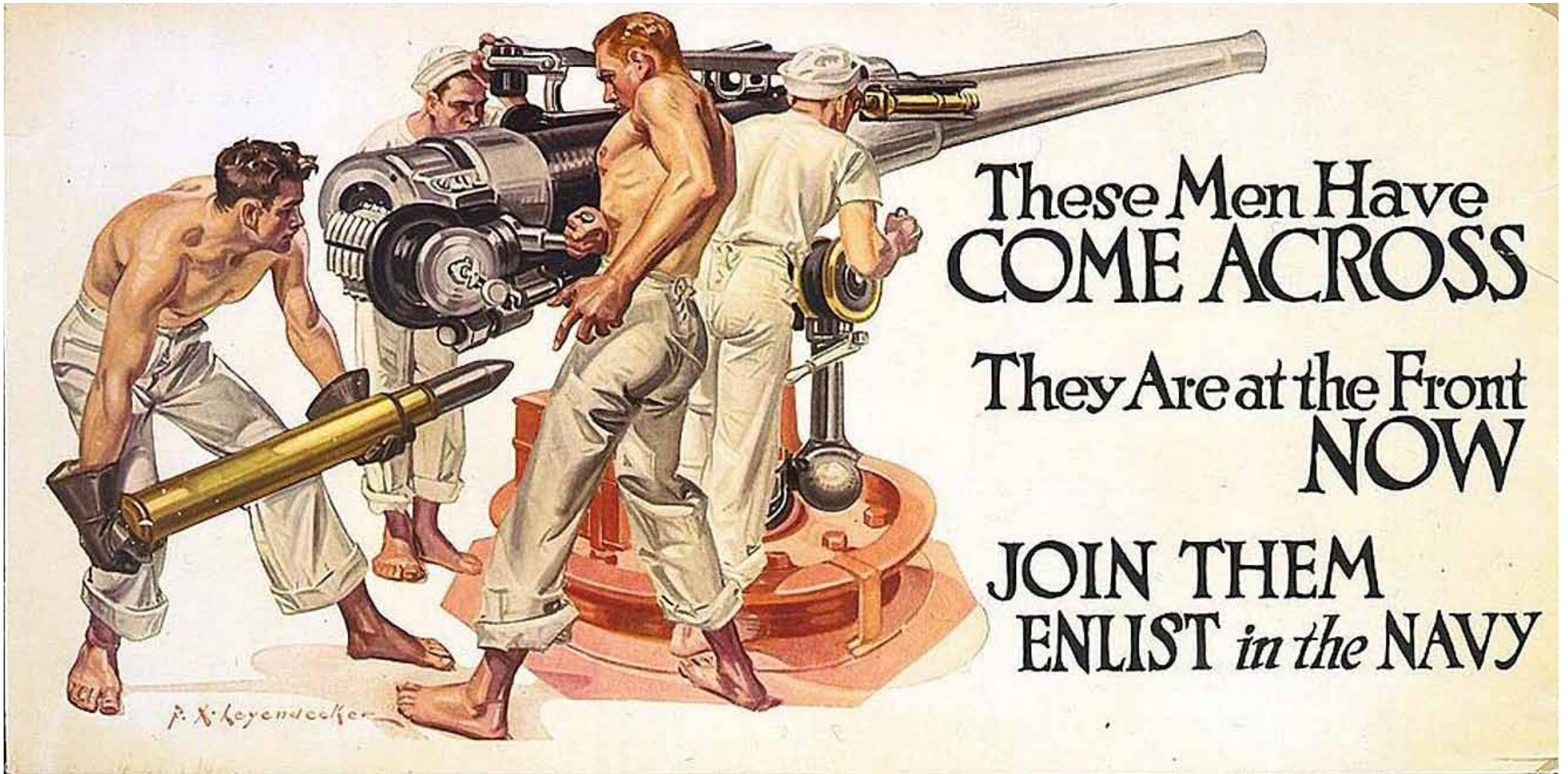
1917 L. Cappiello, Γαλλία

1917 Γερμανία

1917 Ludwig Hohlwein, Γερμανία

1917 P.N. Leyendecker, HPIA

1917 Γερμανία

1917 ΗΠΑ

Joan of Arc Saved France

W.S.S. WOMEN OF AMERICA
WAR SAVINGS STAMPS
ISSUED BY THE
UNITED STATES
GOVERNMENT

SAVE YOUR COUNTRY

Buy **WAR SAVINGS STAMPS**

UNITED STATES TREASURY DEPARTMENT

1917 НПА

The Seeds of Victory Insure *the* Fruits of Peace

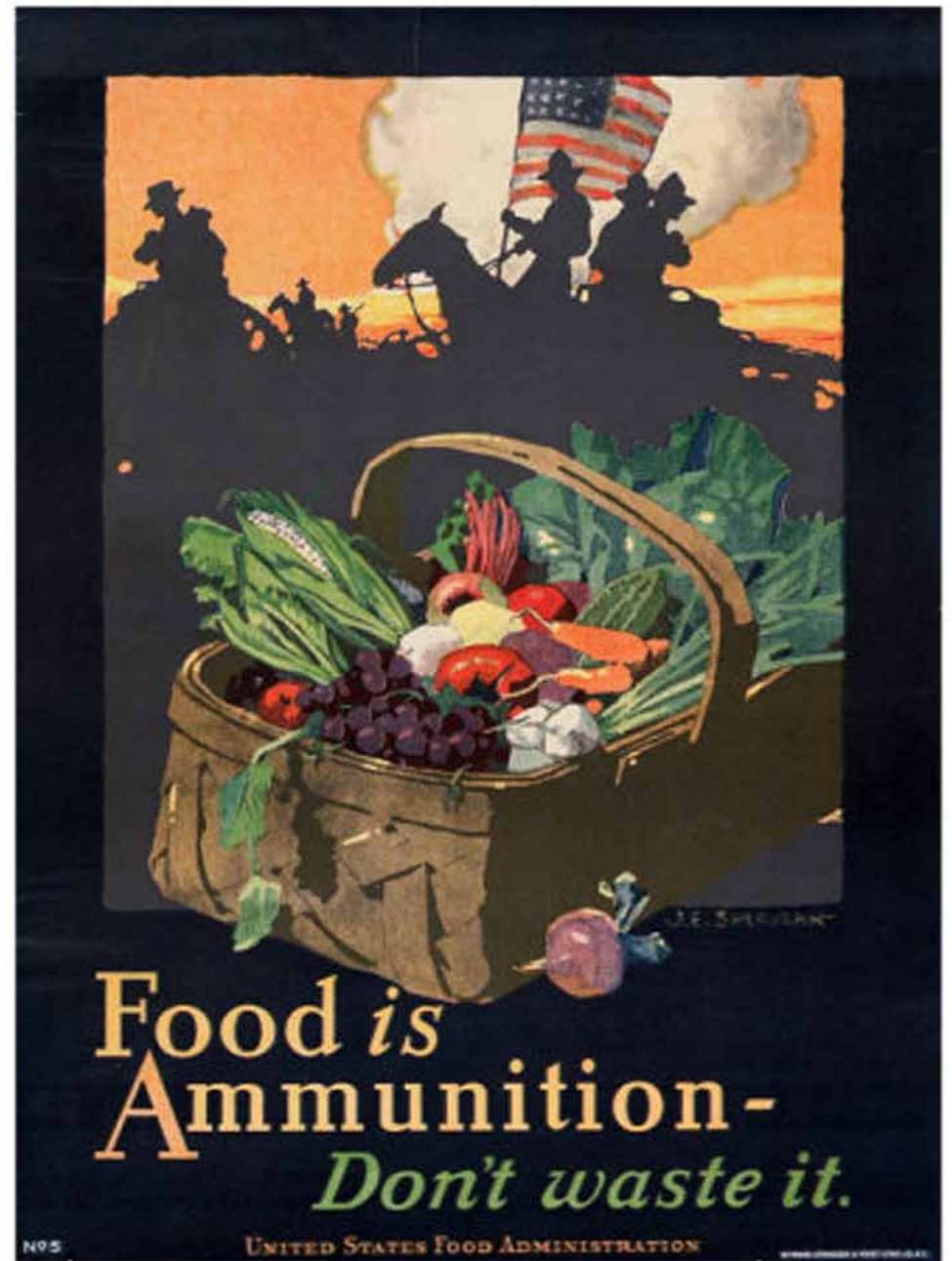
For Free Book Write to
NATIONAL WAR GARDEN COMMISSION
WASHINGTON, D.C.

Charles Lathrop Pack *Pres.* Percival S. Ridsdale *Sec'y.*

1917 НПА

1917 НПА

1917 John Sheridan, НПА

Wiener Kommerzial-Bank
I. Kohlmarkt 8

Zeichnet 7. Kriegsanleihe

OFF
NER

ALF
RED

1917 Alfred Offner, Γερμανία

1917 Bert Thomas, Αγγλία

1917 Charles Livingston, ΗΠΑ

1917 Charles Stafford Duncan, HPIA

1917 Fernando Amorsolo, HPIA

Helft uns siegen!

zeichnet
die
Kriegsanleihe

1917 Fritz Erlor, Γερμανία

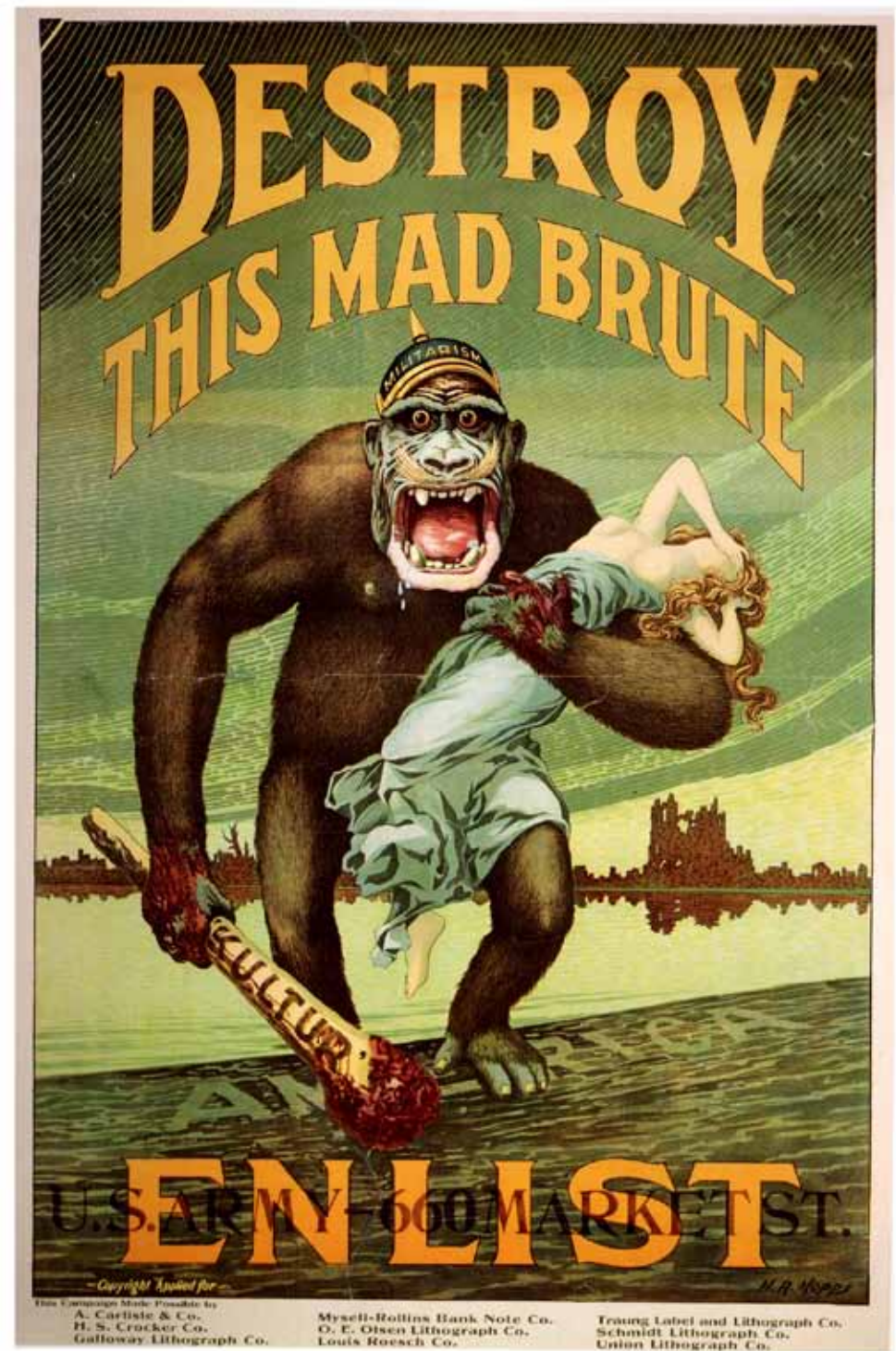
2 FLÉAUX { **LE BOCHE**
LA TUBERCULOSE

**L'AIGLE BOCHE
SERA VAINCU
LA TUBERCULOSE
DOIT L'ÊTRE AUSSI**

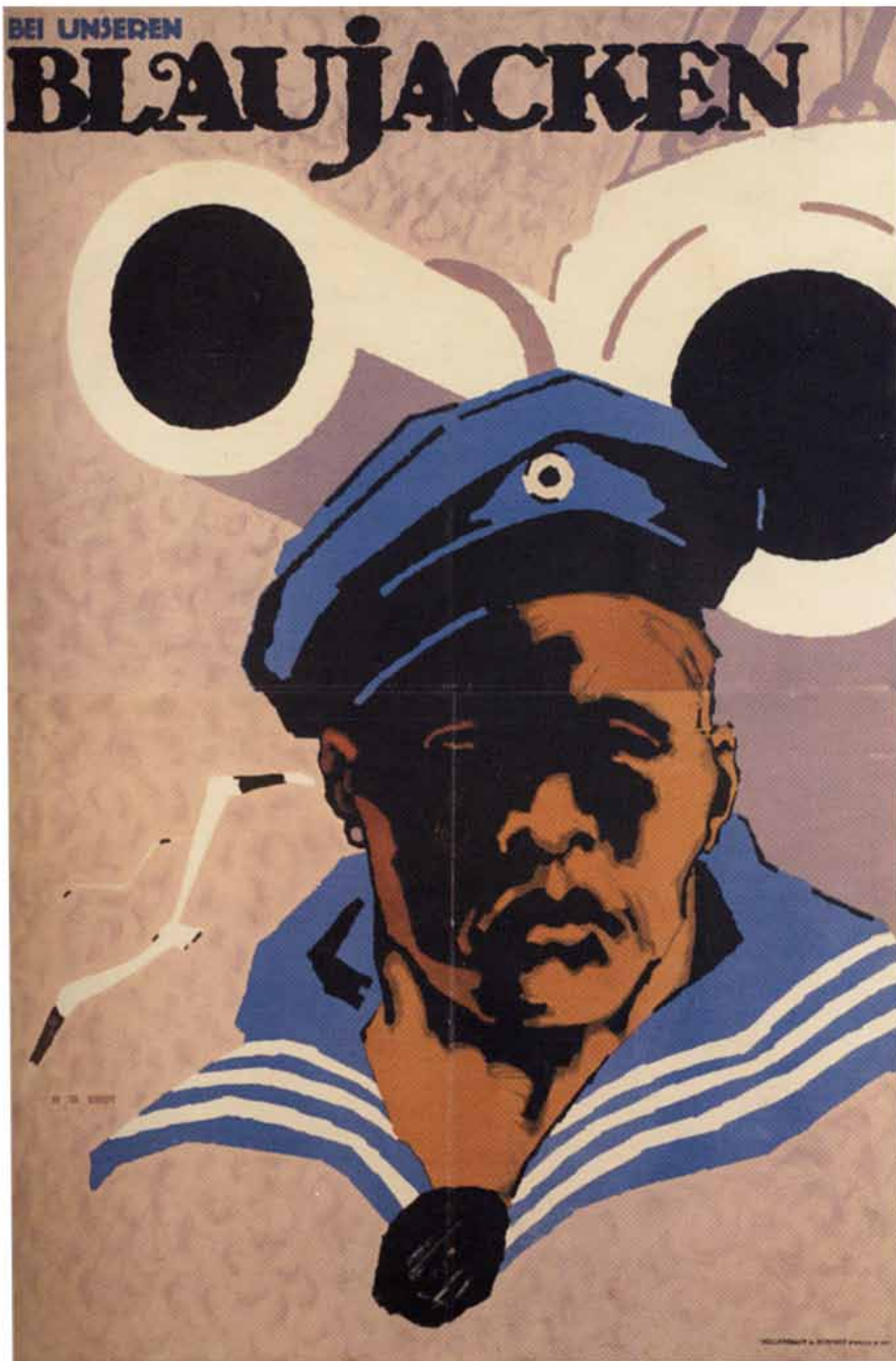
Commission Américaine de Preservation contre la Tuberculose en France

1917 Geo Dorival, Γαλλία

1917 Georges Scott, Γαλλία

1917 H.R. Hopps, ΗΠΑ

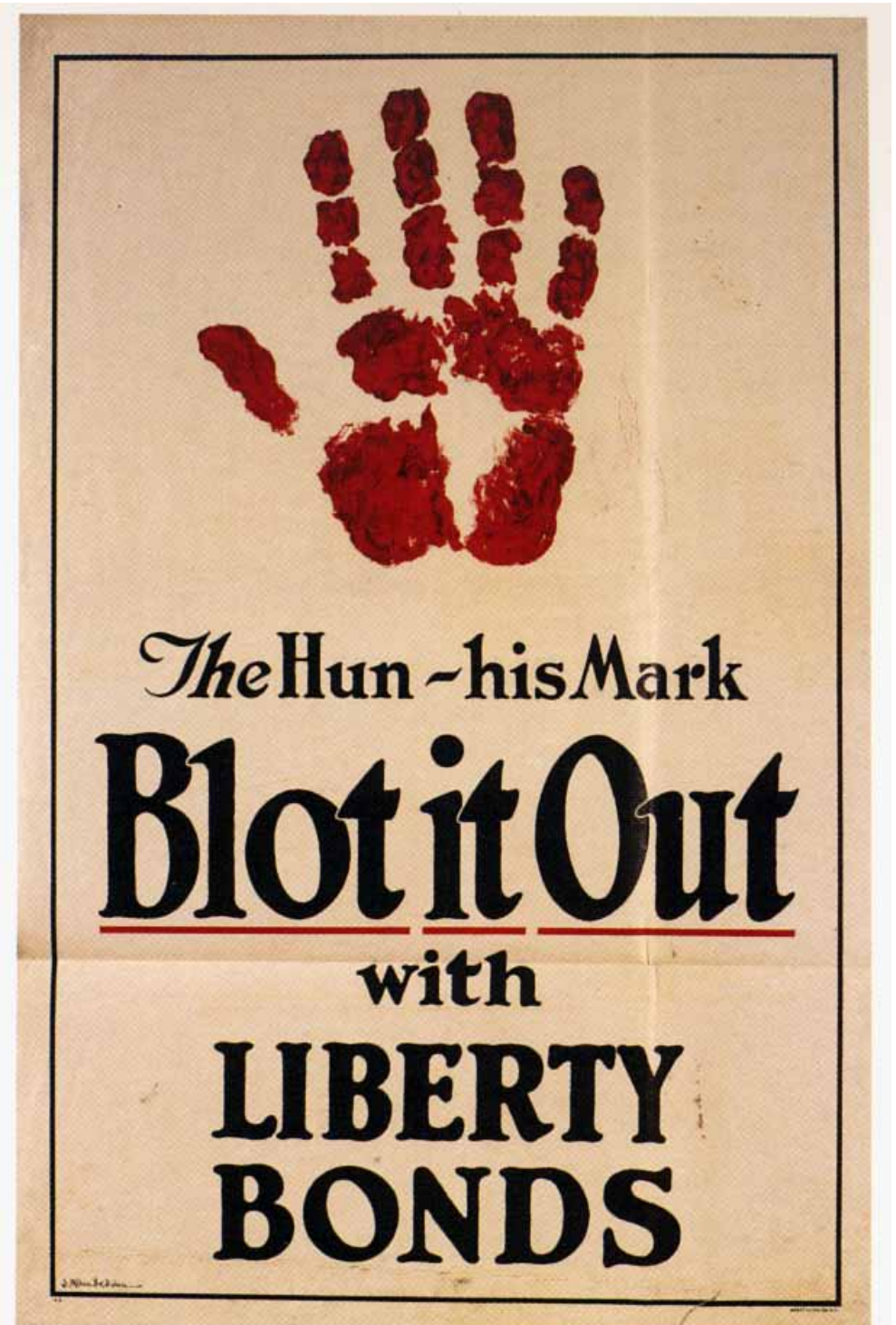
1917 Hans Rudi Erdt, Γερμανία

1917 Henri Montessier, Γαλλία

1917 Howard Chandler Christy, ΗΠΑ

1917 J. Allen St John, Αγγλία

1917 James Montgomery Flagg, ΗΠΑ

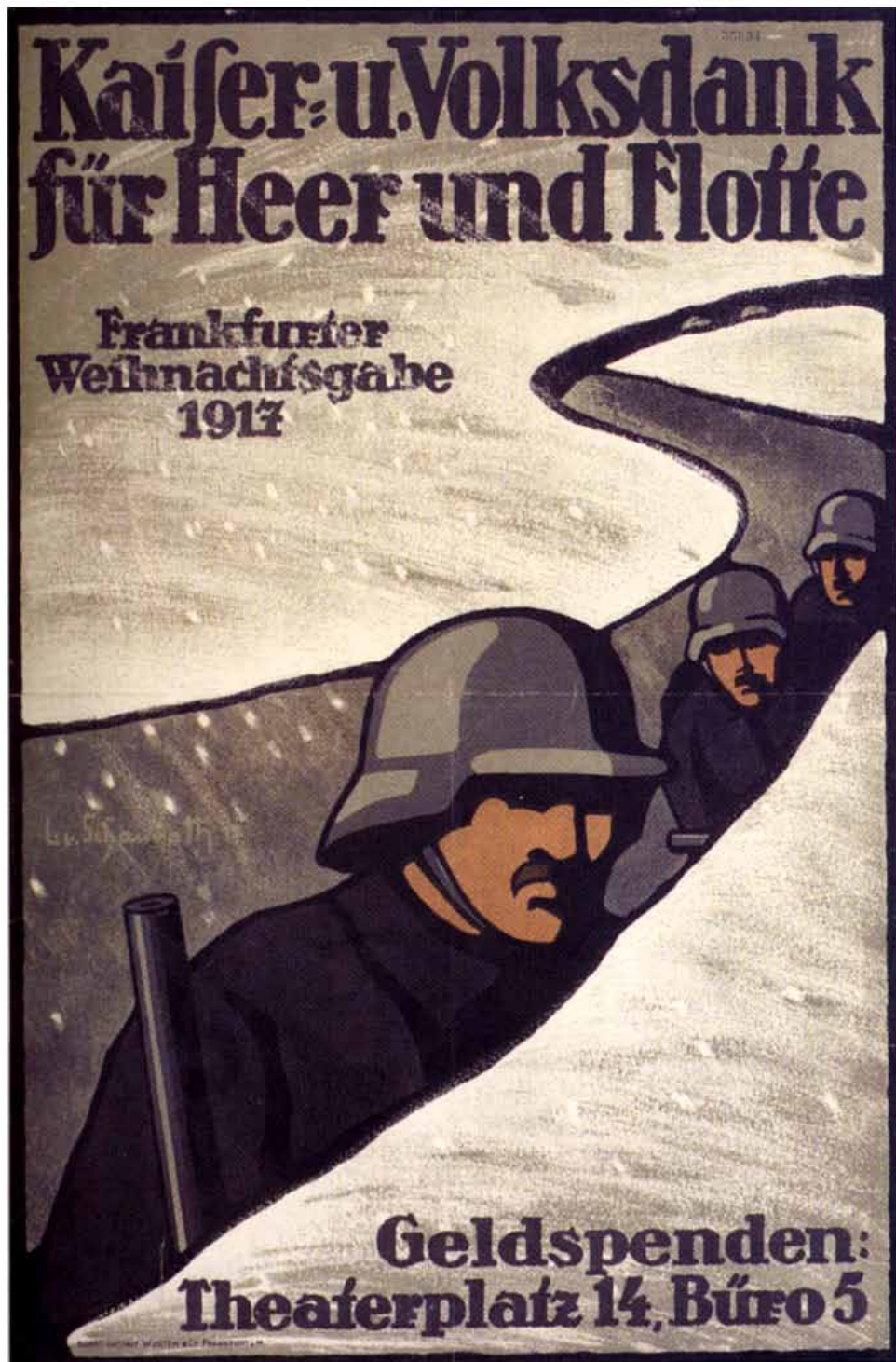
1917 Jocheim, Γερμανία

1917 Julius Gipkens, Γερμανία

1917 Julius Gipkens, Γερμανία

1917 Lina von Schauroth, Γερμανία

1917 Mihály Biró, Ουγγαρία

STÜTZT UNSRE
FELDGRAUEN

ZEREISST
ENGLANDS
~MACHT~
ZEICHNET

KRIEGSANLEIHE

DRUCK v. WILHELMSPERLER-COHN

OTTO LEHMANN-COHN

1917 Otto Lehmann, Γερμανία

ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ
ΒΟΥΛΦΡΕΣΤΟΥ 8

ΑΙΘΟΥΣΑ
ΑΝΥΠΟΛΕΠΤΟΥ & ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΑΙ

ΑΕΡΑ! ΑΕΡΑ ΠΑΙΔΙΑ!

1917 Ελλάδα

1917 Πιωτρ Μπούτσιν, Ρωσία

1917 R.H. Porteous, ΗΠΑ

JOIN THE NAVY

**THE SERVICE FOR
FIGHTING MEN**

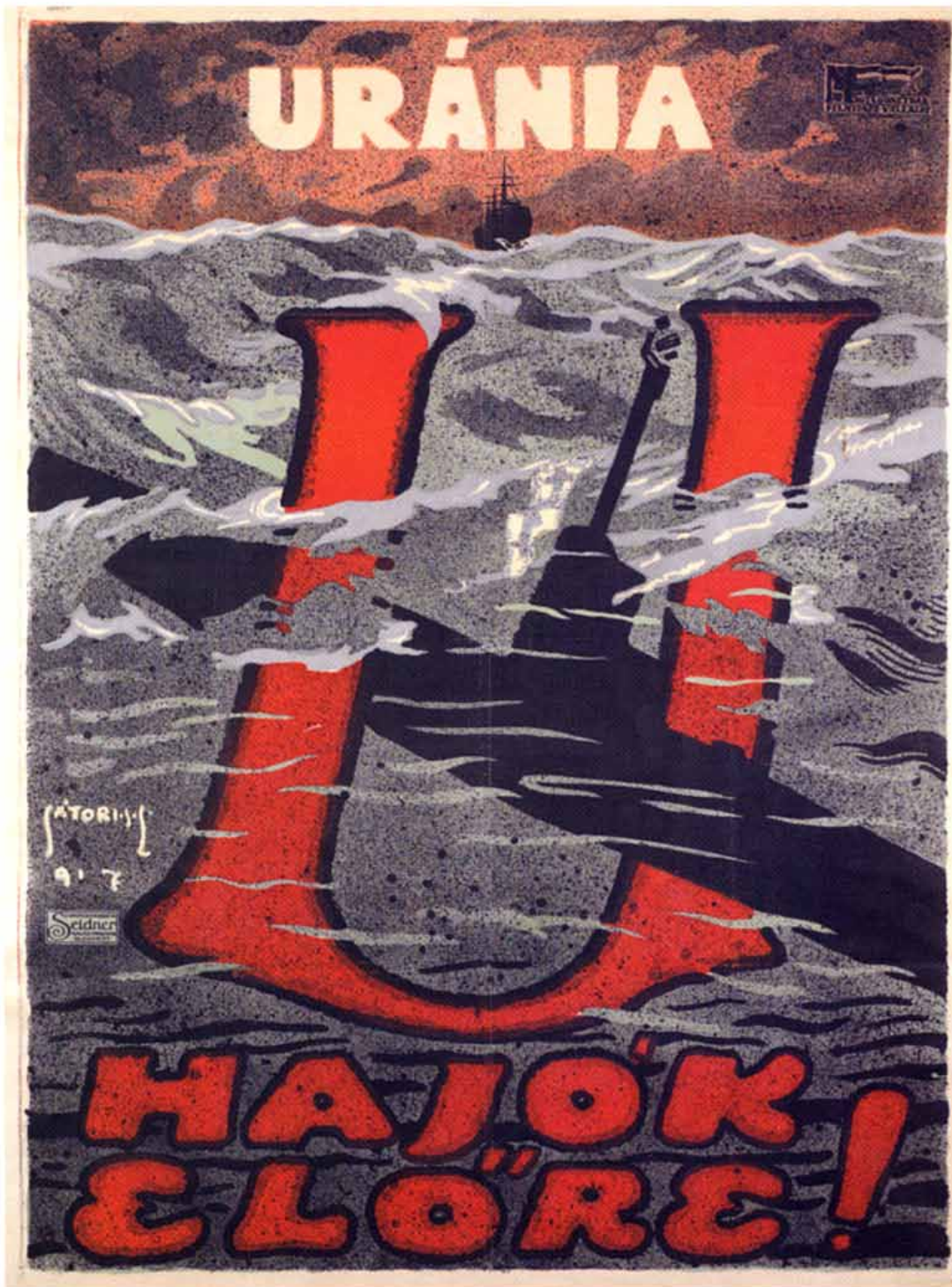
NAVAL RESERVE Wants Unlimited
Number of Men **RIGHT AWAY**

Apply at any Navy Recruiting Office

1917 Richard Fayerweather Babcock, ΗΠΑ

1917 Richard Klein, Γερμανία

1917 S. Satori, Ουγγαγία

1917 ΗΠΑ

1917 Γερμανία

1917 Willy SzesztoKat, Γερμανία

1917 August Hutaf, ΗΠΑ

1917 Adolf Uzarski, Γερμανία

SEGITSETEK A BEKE'ERT
VALÓ KÜZDELEMBEN!

JECYEZZETEK
HADIKÖLCSÖNT.

1918 Bela Moldova, Τσεχία

SEE HIM THROUGH

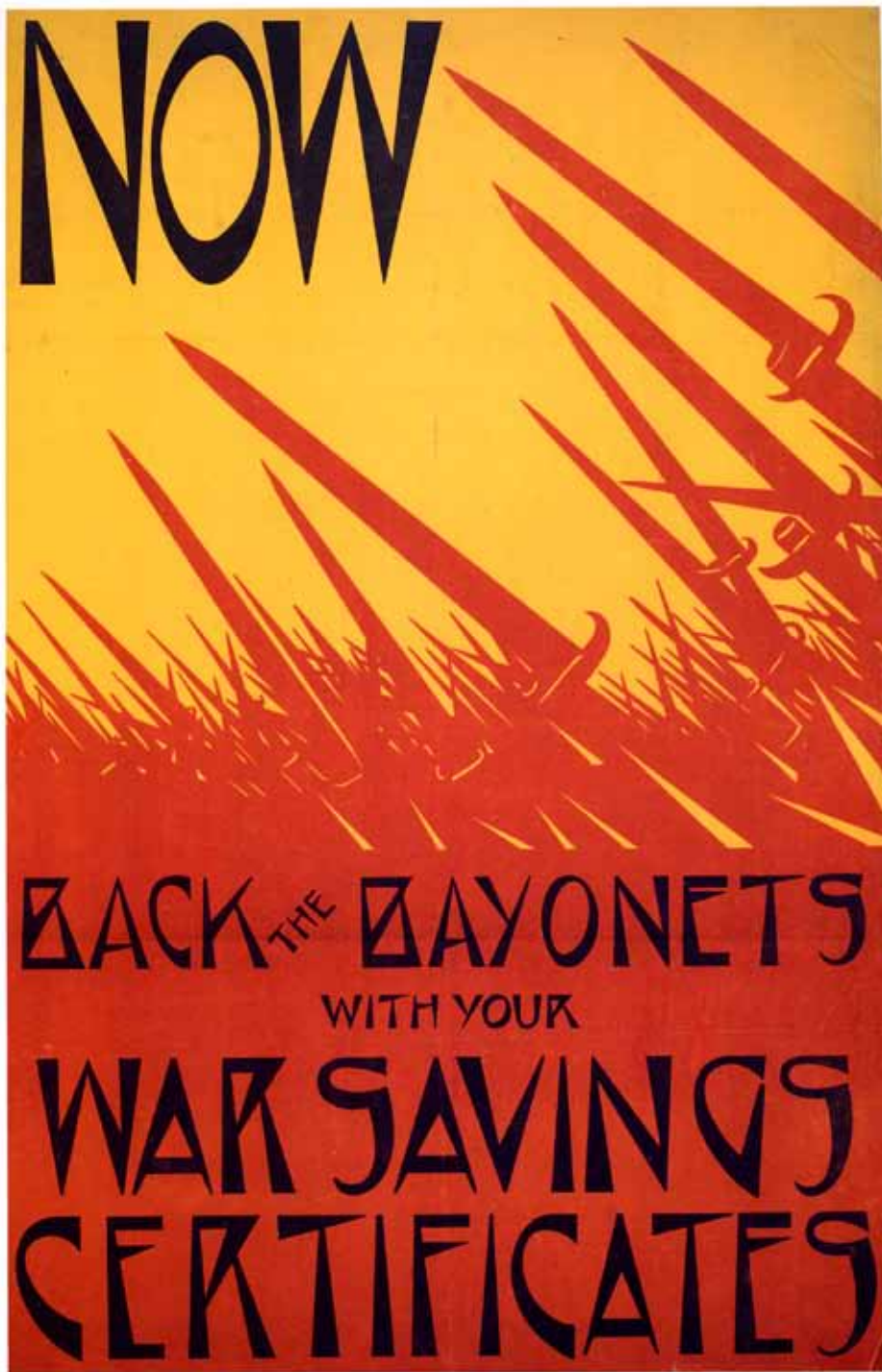
HELP US TO
HELP THE BOYS

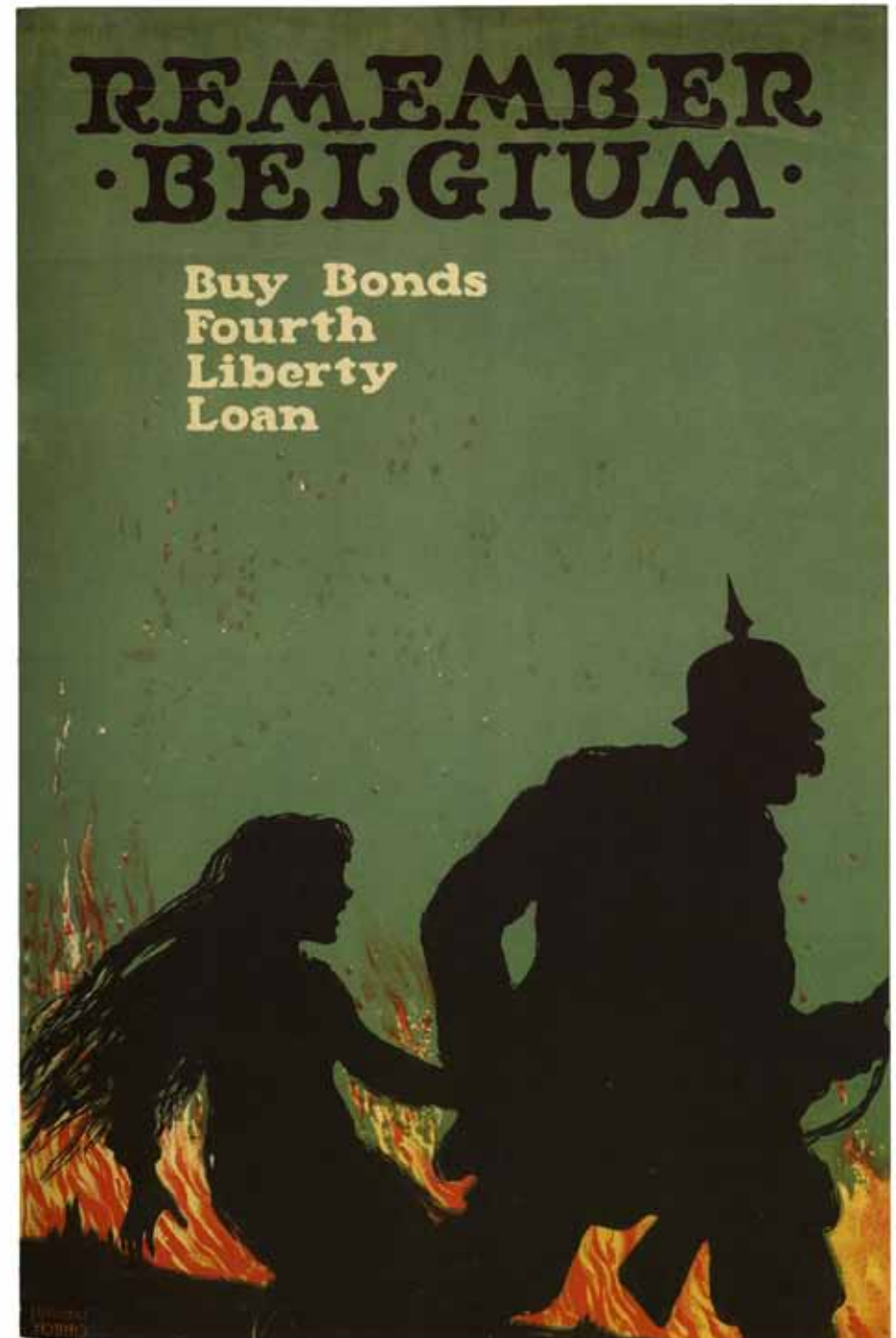
NATIONAL CATHOLIC WAR COUNCIL
KNIGHTS OF COLUMBUS

United War Work Campaign - Week of November 11 - 1918

1918 Burton Rice, ΗΠΑ

1918 C. R. W. Nevinson, HPIA

1918 Elsworth Young, HPIA

1918 Emil Ranzenhofer, Γερμανία

1918 Frank Brangwyn, Αγγλία

*"If ye break faith —
we shall not sleep"*

BUY VICTORY BONDS

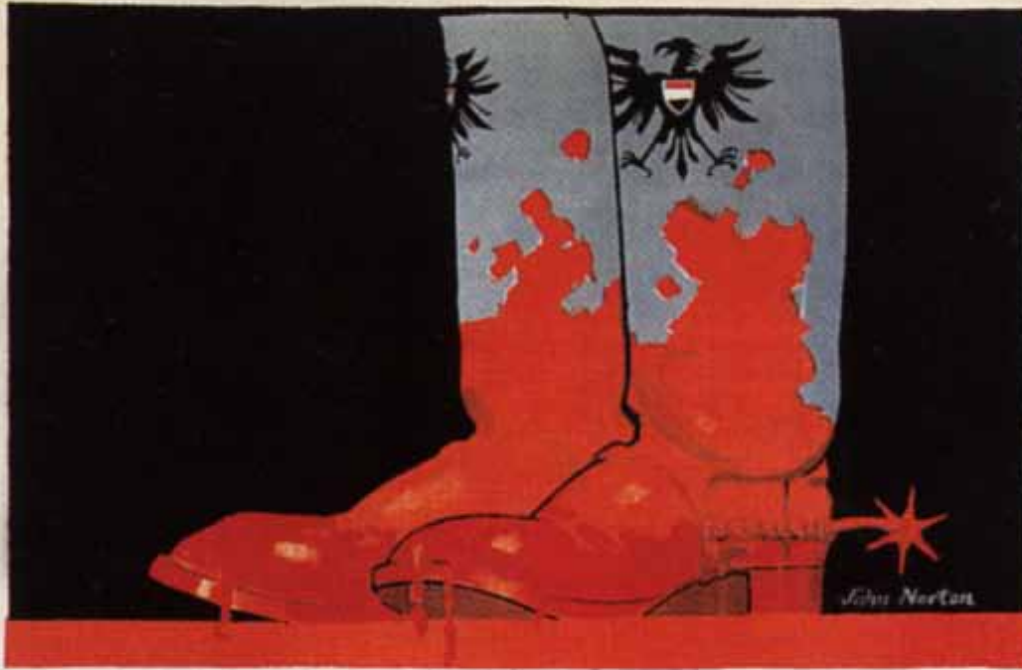
1918 Georges Dola, Γαλλία

1918 ΗΠΑ

1918 Heinz Fuchs, Γερμανία

keep
these
off
the U.S.A
Buy more **LIBERTY BONDS**

1918 J.W. Norton, ΗΠΑ

1918 Julius Engelhard Ussy, Γερμανία

1918 Julius Klinger, Γερμανία

1918 Karl Sigris, Γερμανία

CRÉDIT LYONNAIS

SOVSCRIVEZ AV 4e EMPRUNT NATIONAL

DIY AMBEZ, PARIS, LE 15/11/1918

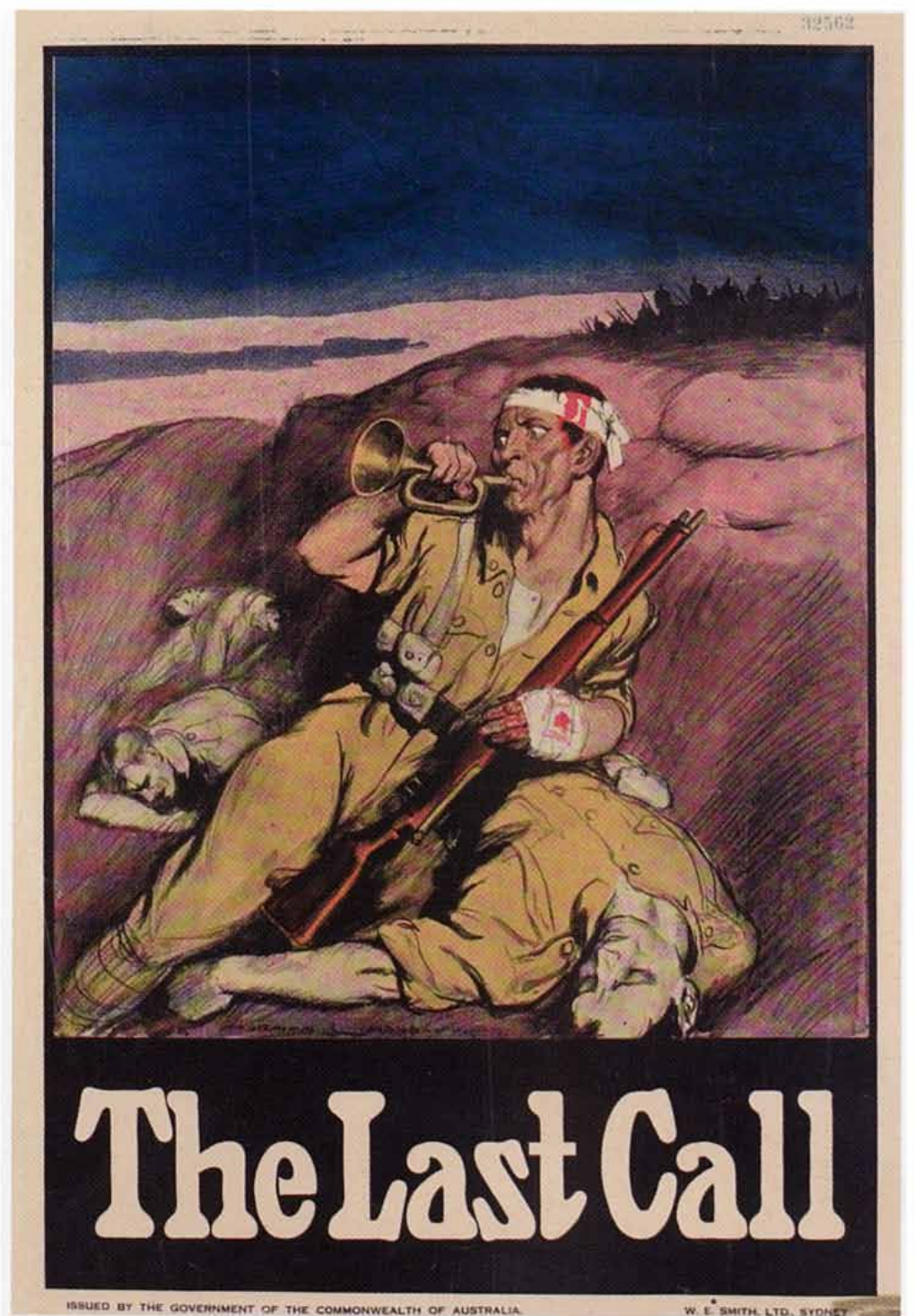
1918 Jules Abel Faivre, Γαλλία

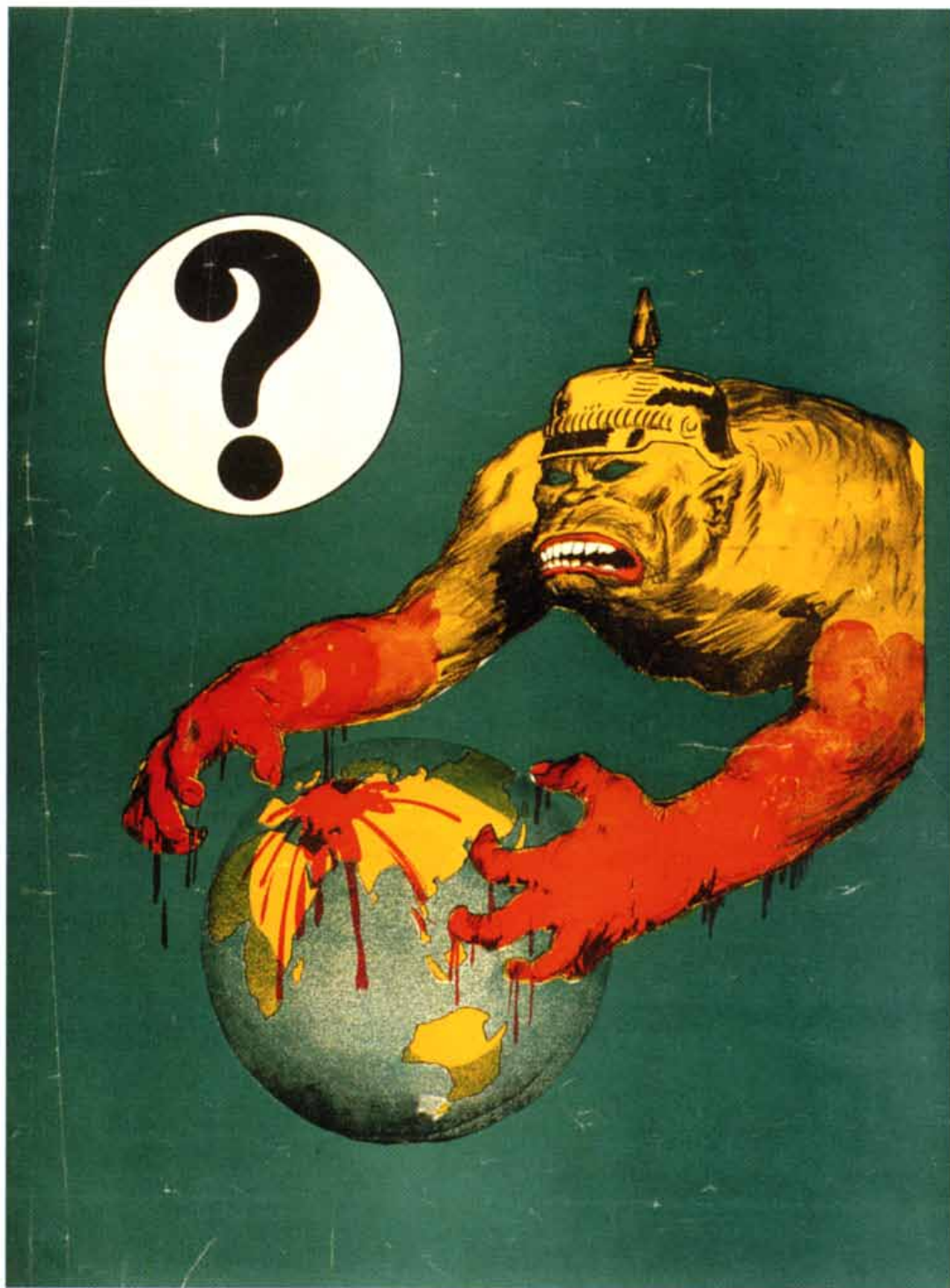
1918 Ludwig Hohlwein, Γερμανία

1918 Maurice Neumont, Γαλλία

1918 A.W. Lindsay, Αυστραλία

1918 A.W. Lindsay, Αυστράλια

1918 Ελλάδα

1918 Paul Newmann, Γερμανία

1918 T. Martin Jones, Αγγλία

Theo Matejko
Zürcherbergstr. 3.

Kinder in Not!

Deutsche Kinderhilfe
Volkssammlung
für das
notleidende Kind ~

1918 Theo Matejko, Γερμανία

1918 Γαλλία

1918 Walter Ditz, Γερμανία

1918 Walter Whitehead, ΗΠΑ

1918 Alphonse Lelong, Γαλλία

1918 НПА

1918 НПА

1919 Alfred Leete, ΗΠΑ

1918 Γερμανία

1919 Bertalan, Ουγγαρία

1919 Georges Dorival, Γαλλία

1919 Cesar Klein, Γερμανία

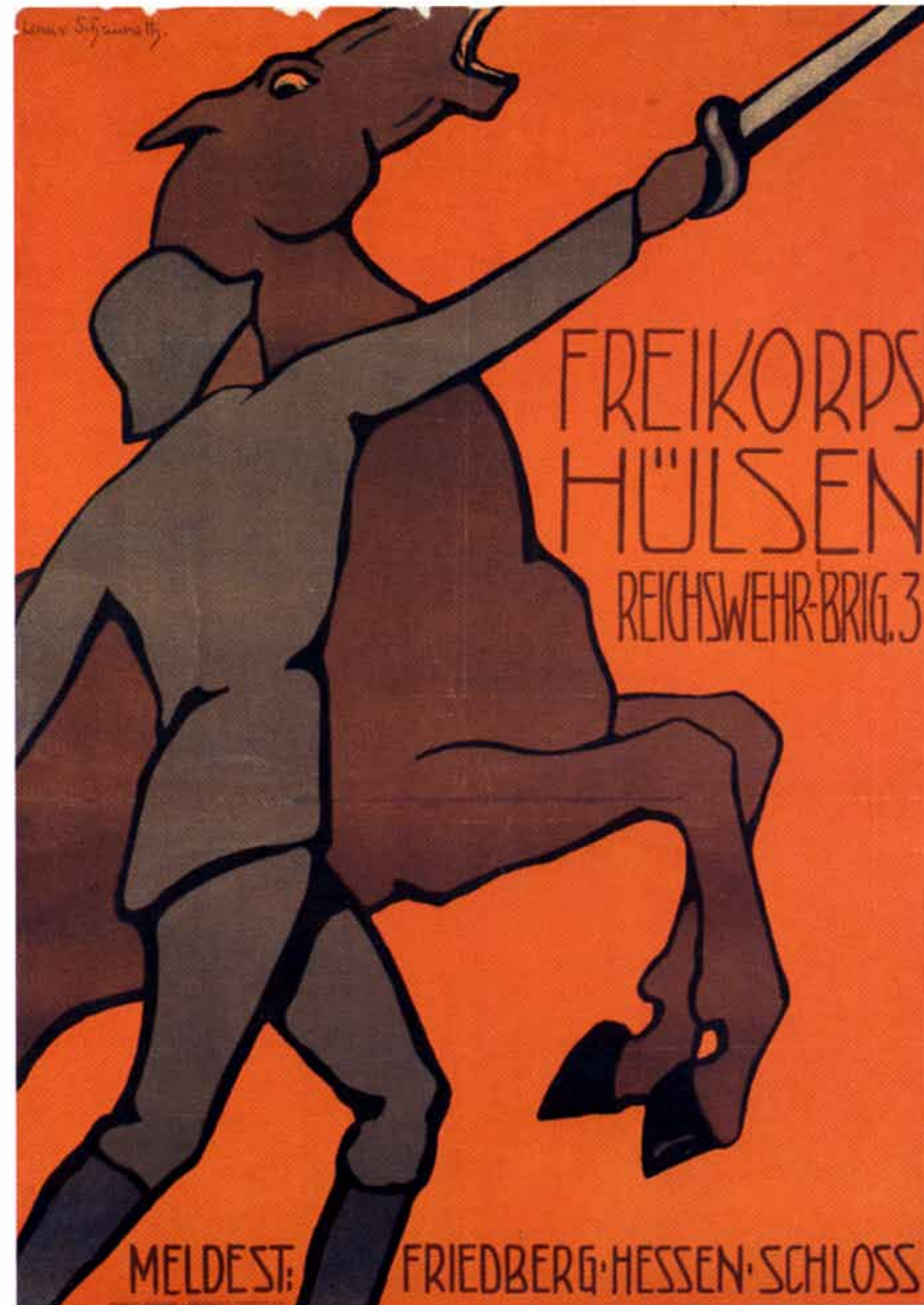
1919 J. Steinrein, Βέλγιο

1919 Johannes Safis, Γερμανία

1919 Julius Engenlhard Ussy, Γερμανία

1919 Lina von Schauroth, Γερμανία

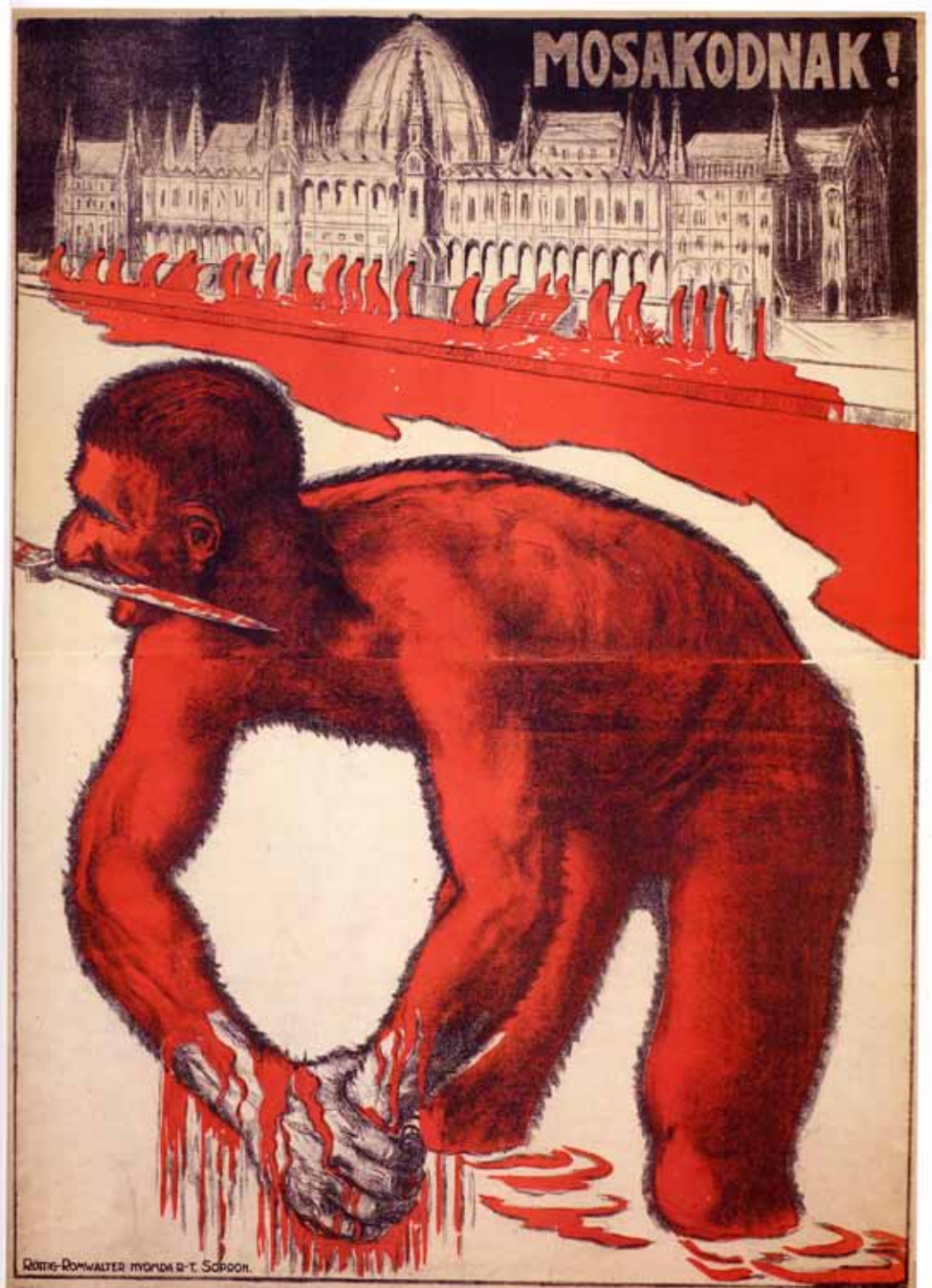
**Proletárok!
Ti vagytok a világ megváltói!**

•O.P.B.

1919 Lucien Jonas, Γαλλία

1919 Manno Miltiades, Τσεχία

VE'DD

MEG!

KULTURA-RT.
BUDAPEST.

DANKO

A PROLETÁROK HATALMÁT

1919 Tabor & Danko, Ουγγαρία